

[Załącznik 2a]

Autoreferat przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych
(w j. polskim)

dr Paweł Pasierbiak

Katedra Gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej
Wydział Ekonomiczny
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Lublin, kwiecień 2019

Spis treści

1. Podstawowe informacje o kandydacie	4
1.1. Imię i nazwisko	4
1.2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe, wykształcenie	4
1.3. Doświadczenie zawodowe	5
2. Charakterystyka dorobku naukowego.....	6
2.1. Zainteresowania naukowe	6
2.2. Dorobek publikacyjny	7
2.3. Projekty badawcze	8
2.4. Nagrody i wyróżnienia za działalność naukową	11
2.5. Przygotowane recenzje naukowe oraz prace eksperckie.....	12
2.6. Udział w konferencjach naukowych	12
3. Informacja o współpracy międzynarodowej	14
3.1. Stypendia i staże zagraniczne	14
3.2. Inne formy aktywności międzynarodowej	14
4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789).....	16
4.1. Cykl publikacji powiązanych tematycznie	16
4.2. Wprowadzenie do problematyki badawczej	18
4.3. Cel badań i obszary badawcze.....	20
4.4. Podstawy teoretyczne i metody badawcze	21
4.5. Omówienie zawartości cyklu naukowego.....	27
5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych	44
6. Omówienie osiągnięć w pracy dydaktycznej.....	49
7. Dorobek popularyzatorski.....	50
8. Literatura	51

1. Podstawowe informacje o kandydacie

1.1. Imię i nazwisko

Paweł Pasierbiak

1.2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe, wykształcenie

2010: studia podyplomowe w zakresie Ekonomii, specjalność: *rachunkowość*

2008: doktor nauk ekonomicznych (z wyróżnieniem)

dyscyplina: *ekonomia*; specjalność: *międzynarodowe stosunki gospodarcze*

Stopień naukowy nadany uchwałą Rady Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dn. 3 lipca 2008 r.

Tytuł rozprawy: *Miejsce Unii Europejskiej w zagranicznej ekspansji gospodarczej Japonii*

Promotor: prof. dr hab. Bogumiła Mucha-Leszko

2000: magister ekonomii (z oceną: *bardzo dobry*)

Wydział Ekonomiczny, Uniwersytet Marii-Curie Skłodowskiej w Lublinie

1998 Studia w Bluffton College (obecnie Bluffton University), Bluffton, OH, Stany Zjednoczone w ramach stypendium naukowego

Po ukończeniu w kwietniu 2000 r. jednolitych studiów magisterskich na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, w październiku tego samego roku rozpocząłem pracę w ówczesnym Zakładzie Gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej. W ten sposób zapoczątkowałem swoją ścieżkę rozwoju naukowego. Od początku zakładałem, że swoje badania będę prowadził w obszarze ekonomii międzynarodowej. Było to wynikiem zainteresowań naukowych rozbudzonych jeszcze w czasie seminarium magisterskiego, a dodatkowo wynikało z odbycia części studiów za granicą (Bluffton College w Stanach Zjednoczonych) w ramach przyznanego stypendium naukowego. Efektem połączenia zainteresowań naukowych i własnych doświadczeń był wybór tematu oraz przygotowanie pracy dyplomowej. Praca magisterska *Analiza stosunków handlowych Stanów Zjednoczonych i Wspólnoty Europejskiej po II wojnie światowej*, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Bogumiły Muchy-Leszko oceniona została jako bardzo dobra i z takim wynikiem również obroniona.

W 2008 r. na Wydziale Ekonomicznym UMCS uzyskałem stopień naukowy doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia za rozprawę naukową *Miejsce Unii Europejskiej w zagranicznej ekspansji gospodarczej Japonii*. Promotorem dysertacji była prof. Bogumiła Mucha-Leszko (UMCS), a recenzentami prof. dr hab. Bohdan Jeliński (Uniwersytet Gdański) oraz dr hab. Piotr Karpuś, prof. nadzw. (UMCS). Rozprawa doktorska była efektem prac skoncentrowanych na analizie długookresowych (okres po II wojnie światowej) powiązań ekonomicznych (handlowych i kapitałowych w formie zagranicznych inwestycji bezpośrednich) między dwoma centrami gospodarki światowej – Japonią i Europejską Wspólnotą

Gospodarczą/Unią Europejską. Rozwiązanie postawionego problemu badawczego pozwoliło na ocenę roli, jaką odgrywała EWG/UE w powojennej ekspansji gospodarczej Japonii. Jak się okazało, problemy badawcze podjęte w dysertacji były na tyle ciekawe i złożone, że stanowiły punkt wyjścia do dalszych badań, tym razem jednak nakierowanych na szerszy obszar Azji Wschodniej.

1.3. Doświadczenie zawodowe

- 2017: visiting lecturer, Kanagawa University, Jokohama, Japonia
- 2017: visiting lecturer, Teikyo University, Tokio, Japonia
- 2016: visiting lecturer, Jefferson Educational Society, Erie, PA, Stany Zjednoczone
- 2016: visiting lecturer, Gannon University, Erie, PA, Stany Zjednoczone
- 2013: visiting lecturer, Universidad de Malaga, Hiszpania
- 2013: visiting lecturer, Universität Kassel, Kassel, Niemcy
- 2012: visiting lecturer, Universität Kassel, Kassel, Niemcy
- od 2008: adiunkt, Katedra Gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej, Wydział Ekonomiczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- 2009-2011: wykładowca, Wyższa Szkoła Handlowa, Radom
- 2010: wykładowca w ramach *Akademii handlu zagranicznego MŚP* (Projekt POKL.08.01.01-06-158/09), Lublin
- 2008-2009: wykładowca na studiach podyplomowych *Zawieranie i realizacja transakcji w handlu zagranicznym*, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji, Lublin
- 2000-2008: asystent, Katedra Gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej, Wydział Ekonomiczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- 2000-2002: wykładowca, Puławska Szkoła Wyższa, Puławy
- 2000-2003: wykładowca, Lubelska Szkoła Biznesu-Szkoła Wyższa, Lublin

Pozostałe funkcje pełnione na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej

- od 2018: Członek Zespołu Operacyjnego w projekcie *Zintegrowany UMCS*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- od 2013: Wydziałowy koordynator programów międzynarodowych, Wydział Ekonomiczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- od 2013: Przedstawiciel Wydziału Ekonomicznego w projekcie *EUniverCities. Partnerstwo miasto-universytet na rzecz zrównoważonego rozwoju gospodarki i społeczności miasta*, Wydział Ekonomiczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- 2013-2015: Uczelniany koordynator oraz wykonawca projektu Komisji Europejskiej Tempus ELISAA Programme, Project number-530531-TEMPUS-JPHES, 2013-2015, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

- 2011-2012 Sekretarz Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej, Wydział Ekonomiczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- 2010-2011 Asystent kierownika studiów podyplomowych *Mechanizmy funkcjonowania strefy euro*, II edycja studiów finansowanych przez Narodowy Bank Polski, Wydział Ekonomiczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

2. Charakterystyka dorobku naukowego

Mój dorobek publikacyjny powstaje w nurcie ekonomii międzynarodowej. Niemal od samego początku nastawiony byłem na jego umiędzynarodowienie. Po pierwsze, nawet jeśli prace były publikowane w polskich wydawnictwach, to wykorzystywanym przeze mnie językiem był często język angielski. Po drugie, w coraz większym stopniu publikacje były lokowane w czasopiśmie zagranicznych, w tym indeksowanych w bazach Scopus czy Web of Science. Publikowanie za granicą znacznie zintensyfikowałem w ostatnim czasie (na dziesięć ostatnich opublikowanych prac, siedem zostało wydanych za granicą). Po trzecie, projekty badawcze, które podejmowałem i podejmuję, zakładają współpracę międzynarodową z badaczami pochodzącymi z różnych krajów¹.

2.1. Zainteresowania naukowe

Moje zainteresowania naukowe obejmują problemy z zakresu ekonomii międzynarodowej, rozwoju gospodarczego oraz, w mniejszym stopniu, funkcjonowania rynków pracy. W szczególności, do głównych obszarów badawczych oraz wątków prowadzonych przeze mnie badań należą:

- analiza tendencji rozwojowych w handlu międzynarodowym i zagranicznych inwestycjach bezpośrednich
- analiza stosunków ekonomicznych między gospodarkami
- procesy regionalnej integracji gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem Europy oraz Azji Wschodniej (*comparative regionalism*)
- przyczyny i skutki zmian układu sił w gospodarce światowej
- ewolucja, przyczyny i konsekwencje transformacji układu sił w regionie Azji Wschodniej

Poza głównym nurtem, inne obszary moich zainteresowań naukowych obejmują:

- rozwój i funkcjonowanie rynków pracy w krajach Unii Europejskiej i w Polsce
- ewolucja, realizacja i skuteczność aktywnej i pasywnej polityki rynku pracy w Unii Europejskiej i Polsce

¹ Szerzej na ten temat piszę w punkcie 3 niniejszego Autoreferatu.

- konkurencyjność gospodarek wybranych krajów
- analiza rozwoju gospodarczego miast, w tym przede wszystkim Lublina

2.2. Dorobek publikacyjny

Przed uzyskaniem stopnia doktora opublikowałem 17 prac naukowych, a rozprawa doktorska została wydana w formie monografii (do dorobku przed doktoratem zaliczam więc 18 publikacji). Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora (2008) opublikowałem łącznie **50** prac naukowych (dodatkowo jedna praca została zaakceptowana i będzie opublikowana w maju 2019, a kolejna praca znajduje się w procesie recenzyjnym). Zatem średnio co roku publikowałem 5 prac naukowych. Dominującą grupą wśród opracowań opublikowanych po doktoracie były artykuły w czasopismach (**38**), następnie rozdziały w monografiach (**9**), a najmniej liczną prace naukowe opublikowane w materiałach pokonferencyjnych (**3**). **Od samego początku nastawiony byłem na pracę indywidualną, co przejawia się dominującym udziałem prac samodzielnych (42 z 50 prac opublikowanych po uzyskaniu stopnia naukowego doktora), wobec stosunkowo niskiej liczby prac współautorskich (8).** Jednocześnie w coraz większym stopniu wyniki moich badań staram się prezentować w czasopismach zagranicznych (**10**). Wzrost umiędzynarodowienia działalności publikacyjnej traktuję jako jeden z ważniejszych celów działalności naukowej. Potwierdzeniem tego jest również język moich publikacji, bowiem połowę (**25**) z opublikowanych tekstów stanowią opracowania w języku angielskim. Oznacza to, że nawet publikując w wydawnictwach krajowych, wykorzystuję język angielski jako środek dotarcia do większej grupy odbiorców (w Polsce i na świecie).

Łączną liczbę punktów za wszystkie publikacje po uzyskaniu stopnia naukowego doktora szacuję na **341,5**.

Opisany dorobek publikacyjny syntetycznie podsumowuje tabela 1.

Tabela 1. Zestawienie dorobku publikacyjnego po uzyskaniu stopnia naukowego doktora

Publikacje po uzyskaniu stopnia naukowego doktora	50	
– szacowana łączna liczba punktów parametryzacyjnych według roku wydania	341,5	
– opublikowane w kraju	40	(80%)
– opublikowane za granicą	10	(20%)
– artykuły w czasopismach	38	(76%)
– rozdziały w monografiach	9	(18%)
– materiały pokonferencyjne	3	(6%)
– opublikowane w j. polskim	25	(50%)
– opublikowane w j. angielskim	25	(50%)
– prace samodzielne	42	(84%)
– prace współautorskie	8	(16%)

Zródło: Opracowanie własne.

Według zestawienia przygotowanego przez Oddział Informacji Naukowej Biblioteki Głównej UMCS, liczba cytowań moich prac (bez autocytowań) wynosi 42, liczba opracowań naukowych, które są cytowane wynosi 24, a indeks Hirscha wynosi 3.² W bazie *Web of Science (WoS) Core Collection* znajduje się 6 cytowań moich prac (bez autocytowań). Indeks Hirscha według tej samej bazy WoS wynosi 1. Z kolei według *Publish or Perish* moje prace były cytowane 25 razy, a indeks Hirscha wyniósł 2. Według *Google Scholar* łączna liczba cytowań wyniosła 26, a indeks Hirscha 2 (dane na dzień 10 kwietnia 2019 r.).

Jak zostało to przedstawione w tabeli 1, swoje prace publikowałem w zagranicznych i krajowych wydawnictwach naukowych. **Publikacje zagraniczne zostały wydane w takich krajach, jak (w kolejności alfabetycznej): Australia, Czechy, Indonezja, Japonia, Korea Południowa, Malezja, Rumunia, Słowenia i Stany Zjednoczone.**

Jeśli chodzi o publikacje w polskich wydawnictwach naukowych, warto podkreślić, że ze względu na obszar badawczy, w którym się specjalizuję, stosunkowo duża liczba prac naukowych została wydana w głównym centrum badawczym zajmującym się problematyką azjatycką, tj. na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu. Niemniej jednak w swojej działalności naukowej starałem się w miarę możliwości dywersyfikować miejsca publikacji prac. I tak, wydawnictwa, w których opublikowałem swoje opracowania obejmują ponadto m. in. (w porządku alfabetycznym): Instytut Europy Środkowo-Wschodniej; Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych PAN, Oficynę Wydawniczą SGH, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach; Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego; Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej oraz Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.

2.3. Projekty badawcze

Od uzyskania stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych (2008) aktywnie uczestniczyłem w realizacji badań statutowych Katedry Gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej, którymi kierowała prof. dr hab. Bogumiła Mucha-Leszko. Początkowo były one związane głównie z pozycjonowaniem Unii Europejskiej w systemie gospodarki globalnej (ten temat jest wciąż przedmiotem moich badań), następnie ewoluowały w kierunku badań i analiz strefy euro, a w dalszej kolejności do badań czynników rozwoju i przeobrażeń strukturalnych w gospodarce światowej. W ramach każdego z projektów badawczych przygotowywałem prace naukowe, a ich wyniki były prezentowane na konferencjach i seminariach naukowych oraz publikowane. Tematy badawcze i mój udział przedstawiam poniżej.

- **2008-2013: Unia Europejska w systemie gospodarki globalnej**

W ramach projektu badawczego zatytułowanego ogólnie *Unia Europejska w systemie gospodarki globalnej* zajmowałem się przede wszystkim relacjami gospodarczymi UE

² Wymienione zestawienie stanowi Załącznik 7 (poz. 1) do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego.

z wybranymi krajami azjatyckimi, w tym przede wszystkim z Japonią i Koreą Południową. W latach 2009-2013 powstały kolejno następujące prace naukowe³:

- Pasierbiak P., 2009, *Fuzje i przejścia między przedsiębiorstwami z Japonii i Unii Europejskiej od połowy lat 80. XX wieku* [31]⁴
- Pasierbiak P., 2009, *Stosunki handlowe Unii Europejskiej z Japonią na początku XXI wieku* [19]
- Pasierbiak P., 2009, *Trade development between the EU and Japan from 1995 to 2008* [28]
- Pasierbiak P., 2010, *Barriers of the Development of the EU's Exports into Japan* [32]
- Pasierbiak P., 2013, *Strefa wolnego handlu między Unią Europejską i Republiką Korei* [41]
- Pasierbiak P., 2013, *Ekonomiczne efekty utworzenia strefy wolnego handlu między Unią Europejską i Koreą Południową* [44]

- **2011-2013: Procesy konwergencji i dywergencji w strefie euro**

Rozwój sytuacji gospodarczej w grupie krajów, które wprowadziły wspólną walutę (euro) stał się przyczynkiem do sformułowania kolejnego, bardziej geograficznie skoncentrowanego, tematu badawczego. W ramach prowadzonych badań odnośnie wspólnej waluty, strefy euro oraz implikacji przyjęcia euro przez nowo przyjęte kraje z Europy Środkowo-Wschodniej, powstała praca naukowa:

- Pasierbiak P., 2012, *Nominal Convergence Criteria. Their Significance and Fulfillment by the Central and Eastern European Countries with a Derogation* [40]

- **2012-2014: Gospodarka Unii Europejskiej i strefy euro w latach 1999-2013**

Zmienna sytuacja gospodarcza w Unii Europejskiej i strefie euro zachęcała do kontynuacji badań w tym obszarze. Tym razem jednak w badaniach skoncentrowałem się na analizie wpływu kryzysu na rynek pracy, na popyt wewnętrzny i handel zagraniczny w strefie euro. Dodatkowo, przedmiotem badań była Europejska Polityka Sąsiedztwa UE w jej aspekcie finansowym.

- Pasierbiak P., 2011, *Wpływ kryzysu na rynek pracy* [21]
- Pasierbiak P., Kuśpit J., 2011, *Wpływ kryzysu na popyt wewnętrzny i handel zagraniczny strefy euro* [22]
- Pasierbiak P., 2011, *Sytuacja na rynku pracy Unii Europejskiej w latach 2000-2009* [35]

³ Pełna lista publikacji wraz z ich danymi bibliograficznymi zawarta jest w Załączniku 3 do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego.

⁴ W nawiasie kwadratowym podano numer porządkowy publikacji według Załącznika 3.

- Pasierbiak P., 2011, *Finansowanie Europejskiej Polityki Sąsiedztwa* [37]
- **2015-2018: Czynniki rozwoju i przeobrażenia strukturalne w gospodarce światowej w latach 1995-2018**

Od 2015 r. w ramach badań statutowych współrealizuję długookresowy projekt badawczy dotyczący przeobrażeń strukturalnych w gospodarce światowej. Jednocześnie wyraźnie koncentruję się na regionie Azji Wschodniej, badając, po pierwsze, zmiany układu sił gospodarczych w regionie; po drugie, politykę handlową wybranych krajów; po trzecie, efekty regionalnej integracji gospodarczej w aspekcie rynkowym oraz instytucjonalnym. Wynikiem badań jest szereg opublikowanych prac:

- Pasierbiak P., 2015, *Tendencje wymiany towarowej ASEAN z Chińską Republiką Ludową* [8]
- Pasierbiak P., 2015, *Oslabienie powiązań gospodarczych Japonii z Unią Europejską w latach 2007-2014* [46]
- Pasierbiak P., 2015, *Wpływ międzynarodowej fragmentaryzacji procesów produkcji na handel zagraniczny Korei Południowej* [27]
- Pasierbiak P., 2015, *Preferencyjne porozumienia handlowe w zagranicznej polityce ekonomicznej Japonii* [9]
- Pasierbiak P., 2015, *Developments of Chinese Foreign Direct Investments in the ASEAN (2000-2013)* [10]
- Pasierbiak P., 2016, *Chiny a wschodnioazjatycka integracja gospodarcza de iure* [11]
- Pasierbiak P., 2016, *Institutional Economic Integration in East Asia. Evolution Assessment And Prospects* [12]
- Pasierbiak P., 2016, *Trade Regionalization in Contemporary East Asia* [13]
- Pasierbiak P., 2016, *Shift in Japanese Policy towards Preferential Trade Agreements and its Impact on Foreign Merchandise Trade* [14]
- Pasierbiak P., 2017, *In the Quest for Dominance in East Asia: Evolution of Economic Position of Japan and China* [15]
- Park S. C., Pasierbiak P., 2018, *Japan's Role in East Asian Economic Regionalism* [16]
- Pasierbiak P., 2018, *Causes, Origins and Possible Effects of the ASEAN Economic Community (AEC)* [17]
- Bobowski S., Pasierbiak P., 2018, *An Indo-Pacific Economic Corridor – Premises and Implications of the U.S. Project* [50]
- Pasierbiak P., 2018, *Infrastructure as a Prerequisite for East Asian Economic Integration* [18]
- Pasierbiak P., 2018, *Effects of Regional Market Integration. A Theoretical Approach* [48]

W ramach tego projektu badawczego przygotowałem również dwa referaty na konferencje naukowe.

- Pierwszy z nich, zatytułowany *Merchandise Trade Developments in ASEAN Plus Three since Asian Financial Crisis*, wygłosiłem w 2017 r. na konferencji *EU-ASEAN. Models of Integration*.⁵ Artykuł obecnie znajduje się w procesie recenzyjnym.
 - Drugim referatem, który przeszedł procedurę recenzyjną i został zakwalifikowany do prezentacji jest opracowanie *China's Role in East Asian Economic Integration Since AFC – Evolution and Prospects*. Konferencja *New Challenges in Economic and Business Development – 2019: Incentives for Sustainable Economic Growth* jest organizowana w maju 2019 r. przez Uniwersytet Łódź w Rydze. Opracowanie będzie opublikowane w materiałach pokonferencyjnych, zgłoszonych do indeksacji w bazie *Web of Science*.
- **2018: Osiągnięcia i bariery integracji europejskiej – analiza retrospektywna i perspektywy rozwoju**

W tym stosunkowo nowym obszarze badawczym powstały dotychczas dwa, jeszcze nieopublikowane opracowania. Wyniki badań zostały natomiast zaprezentowane na międzynarodowych konferencjach naukowych:

- Pasierbiak P., 2017, referat: *Economic Integration in East Asia and Europe. An Overview and Comparison of Motives and Conditions*, Aoyama Gakuin University, Tokio
- Pasierbiak P., 2018, referat: *Reasons and Condition of the European Integration on the Contemporary Stage of its Development*, National Taiwan University, Tajpej

2.4. Nagrody i wyróżnienia za działalność naukową

Prowadzona przeze mnie stosunkowo intensywnie działalność naukowa została kilkakrotnie doceniona przez władze Uczelni i Wydziału. Wskutek tego otrzymałem następujące nagrody i wyróżnienia za działalność naukową:

2014-2015: Nagroda zespołowa III stopnia za wyróżniającą się pracę na rzecz Uczelni⁶

2011-2012: Nagroda zespołowa III stopnia za wyróżniającą się pracę na rzecz Uczelni w roku akademickim 2011-2012⁷

2009-2010: Nagroda zespołowa II stopnia za wyróżniającą się pracę w roku akademickim 2009-2010⁸

⁵ Pełny opis tej konferencji zawarty jest w Załączniku 3 pkt 3.

⁶ Potwierdzenie znajduje się w załączniku 7 (poz. 10).

⁷ Potwierdzenie znajduje się w załączniku 7 (poz. 11).

⁸ Potwierdzenie znajduje się w załączniku 7 (poz. 12).

2007-2008: Nagroda dziekańska za wyróżniającą się obronę pracy doktorskiej w roku akademickim 2007/2008⁹

2005-2006: Zespołowa nagroda dziekańska za wyróżniające się wyniki w pracy naukowo-badawczej w roku akademickim 2005-2006

2.5. Przygotowane recenzje naukowe oraz prace eksperckie

Dotychczas przygotowałem ponad dwadzieścia recenzji naukowych dla dziewięciu czasopism naukowych oraz jednego rozdziału w monografii. W lutym 2019 r. wykonałem tzw. recenzję wewnętrzną (*peer review*) artykułów do przygotowywanego specjalnego numeru czasopisma *Asia Europe Journal* (punkty MNiSW: 20, Lista A).

W ramach prac eksperckich:

(1) opracowałem opinię nt. prognozowanych scenariuszy rozwoju eksportu w ramach projektu systemowego *Analiza potencjału eksportowego regionu – badanie rynków zewnętrznych w kontekście sytuacji społeczno-gospodarczej województwa lubelskiego* (2011);

(2) opracowałem opinię w ramach projektu *Ewaluacja ex-ante projektu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 z uwzględnieniem możliwości wdrożenia instrumentów finansowych dla realizacji celów Programu* (2013);

(3) współpracowałem z Tematyczną Grupą Roboczą ds. wsparcia zatrudnienia i mobilności pracowników, powołaną z inicjatywy Marszałka Województwa Lubelskiego (2013)¹⁰;

(4) jako członek Rady Społecznej 50+ współpracowałem z Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej w ramach projektu *Wyrównywanie szans na rynku pracy dla osób 50+* (2013-2014)¹¹.

2.6. Udział w konferencjach naukowych

Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora wzięłem udział w 41 konferencjach naukowych, przy czym w sposób aktywny (z prezentacją wyników badań) uczestniczyłem w 34 konferencjach i seminariach, na których wygłosiłem 35 referatów. Zdecydowana większość wystąpień odbyła się w języku angielskim (22), z czego za granicą wygłosiłem 12 referatów, zaś w polskich ośrodkach naukowych 10. W latach 2009-2018 uczestniczyłem dodatkowo w siedmiu konferencjach naukowych bez prezentacji referatu.

⁹ Potwierdzenie znajduje się w załączniku 7 (poz. 13).

¹⁰ Potwierdzenie znajduje się w załączniku 7 (poz. 14).

¹¹ Potwierdzenie znajduje się w załączniku 7 (poz. 15).

Tabela 2. Uczestnictwo w konferencjach naukowych

Liczba konferencji ogółem	41
- liczba wygłoszonych referatów ¹²	35
- w j. polskim	13
- w j. angielskim	22
- uczestnictwo bez referatu	7
- ogólnopolskie	9
- międzynarodowe organizowane w Polsce	21
- zagraniczne	11

Źródło: Opracowanie własne.

Poniżej przedstawiam listę ostatnich 10 konferencji, w których brałem czynny udział¹³:

1. Konferencja międzynarodowa: *The 12th International Days of Statistics and Economics*, The Department of Statistics and Probability and the Department of Microeconomics, University of Economics, Prague; Faculty of Economics, The Technical University of Košice; Ton Duc Thang University, Praga (Czechy), 6-8 września 2018.
2. Konferencja międzynarodowa: *The Future of the EU and European Integration in the Aftermath of Crisis*, National Taiwan University, EUSA AP, Tajpej (Tajwan), 28-29 czerwca 2018 r.
3. Konferencja międzynarodowa: *The Development Challenges of Asia-Pacific Countries*, Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, 19-20 listopada 2017.
4. Konferencja międzynarodowa: *Poland and the European Union*, Kanagawa University, Jokohama (Japonia), 13-16 listopada 2017 r.
5. Konferencja międzynarodowa: *EU-ASEAN. Models of Integration*, Wydział Politologii UMCS, PAN, PISA, PESA, IRF, Lublin, 18-20 września 2017.
6. Konferencja międzynarodowa: *The Roles of the EU and the Asia Pacific in the Global Era. Politics, International Relations, Economics and Law*, Aoyama Gakuin University, EUSA AP, Tokio (Japonia), 1-2 lipca 2017 r.
7. Konferencja międzynarodowa: *The Second EAJS Japan Conference: Economy Section*, The Faculty of Letter, Kobe University, Kobe (Japonia), 24-25 września 2016 r.
8. Konferencja międzynarodowa: *30 Years After the Single European Act*, Hong Kong Baptist University, EUSA AP, Hong Kong, 29-30 czerwca 2016 r.
9. Konferencja międzynarodowa: *Wyzwania gospodarki globalnej 2016*, Instytut Handlu Zagranicznego, Uniwersytet Gdański, Sopot, 19-20 maja 2016 r.

¹² Łączna liczba wygłoszonych referatów i uczestnictwa w konferencjach bez referatu wynosi 42, ponieważ na jednej z konferencji wygłosiłem dwa referaty (jeden ze współautorem).

¹³ Pełna lista konferencji wraz z tytułami referatów znajduje się w Załączniku 3 (punkt 3).

10. Konferencja międzynarodowa: *Dimensions of Regional Process in the Asia-Pacific Region*, Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, 16-17 listopada 2015 r.

3. Informacja o współpracy międzynarodowej

3.1. Stypendia i staże zagraniczne

- lipiec/sierpień 2019 – KIEP Visiting Scholars Program, Korea Institute for International Economic Policy, Sejong (Korea Południowa); staż przyznany i zatwierdzony w grudniu 2018 r.¹⁴
- luty/marzec 2001 - European University Institute, Florencja (Włochy): miesięczny staż naukowy w ramach programu TEMPUS Phare Joint European Project
Contract No: JEP - 13420 - 98 (European Studies Curricula – Political Modules)

3.2. Inne formy aktywności międzynarodowej

- **Aktywność publikacyjna w czasopismach zagranicznych:** z ostatnich dziesięciu opublikowanych prac, siedem zostało wydanych za granicą (Australia, Czechy, Indonezja, Japonia, Malezja, Stany Zjednoczone).
- **Realizacja projektów badawczych z udziałem naukowców zagranicznych:**
 - Wspólnie z prof. Sang Chul Parkiem (Korea Polytechnic University, Korea Południowa) prowadzę badania dotyczące regionalnej integracji gospodarczej w Azji (od 2014 r.).
Efektem współpracy jest wspólny artykuł opublikowany w 2016 r. w czasopiśmie indeksowanym w bazie SCOPUS: Park S. C., Pasierbiak P., *Japan's Role in East Asian Economic Regionalism*, Institutions and Economies, Vol. 10, No. 2, April 2018, s. 121-145.
 - Wspólnie z dr. Bruce'em A. Kiblerem (Gannon University, Stany Zjednoczone) zajmuję się badaniem uwarunkowań ekonomicznych oraz efektów rozwoju społeczno-ekonomicznego miast partnerskich: Lublina, PL i Erie, PA (od 2016 r.).
Efektem współpracy jest wspólny artykuł opublikowany w 2016 r.: Kibler B. A., Pasierbiak P., *Erie, PA and Lublin, PL - situational economic analysis of sister cities over the last twenty years*, Journal of Applied Business and Economics, Vol. 19(10) 2017, s. 48-67.

¹⁴ Potwierdzenie znajduje się w załączniku 7 (poz. 2).

- **Udział w międzynarodowych sieciach badawczych**

- Wspólnie z partnerami z Korea University (Korea Południowa), EU Centre in Singapore/National University of Singapore, Ruhr Bochum Universität (Niemcy) oraz Uppsala University (Szwecja) prowadzę badania nad regionalizmem komparatywnym w Europie i Azji (comparative regionalism). Wynikiem współpracy jest m. in. opracowanie projektu badawczego, który w lutym 2019 r. w formie wniosku grantowego został złożony w ramach programu Erasmus Plus, Działanie: Jean Monnet Network. Tytuł projektu: Strategies for Promoting Europe-Asia Connectivity (SPEAC). Submission number: 611044-EPP-1-2019-1-KR-EPPJMO-NETWORK.

Charakter udziału w projekcie: koordynator uczelniany i kluczowy wykonawca.

- Brałem udział w międzynarodowym projekcie badawczym *Eurall Project „Euro and Enlargement. A Single Currency for a Reunified Europe”* [Grant Komisji Europejskiej 2001-1619/001-001 CEN CENRE]. Głównym koordynatorem programu był Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu w Brescii (Włochy), a partnerami Wydział Ekonomiczny UMCS (koordynatorem lokalnym była prof. dr hab. B. Mucha-Leszko) oraz Uniwersytet Marmara w Stambule (Turcja). W 2003 r. rezultaty badań zostały opublikowane w zagranicznej publikacji naukowej, wydanej również w Polsce w kolejnym roku. Byłem autorem jednego z opracowań: P. Pasierbiak, *Trade Development Between Poland and European Union under Europe Agreement* [w:] A. Santagostino [red.], *Europe, Reunification, Enlargement, Single Currency*, Edizioni C.L.U.B., Brescia 2003, s. 63-70.

- **Uczestnictwo w międzynarodowych konferencjach naukowych** w roli prelegenta, prowadzącego sesje oraz warsztaty dla doktorantów (*PhD workshops*), w tym w 11 konferencjach za granicą.
- **Członkostwo w międzynarodowych stowarzyszeniach naukowych:** European Association for Japanese Studies (EAJS), Berlin, Niemcy oraz Association for Asian Studies (AAS), Ann Arbor, Stany Zjednoczone.
- **Recenzowanie prac** publikowanych w czasopiśmie zagranicznych, w tym: Asia Pacific Journal of EU Studies; Inderscience. W lutym 2019 r. przygotowałem także recenzję wewnętrzną (*peer review*) artykułów do przygotowywanego specjalnego numeru czasopisma Asia Europe Journal (Impact Factor 0,877, punkty MNiSW: 20, Lista A).
- **Udział w międzynarodowych sieciach dydaktycznych** finansowanych ze środków zewnętrznych: projekt dydaktyczny Tempus ELISAA (*E-Learning Innovation and Sustainable Albanian Agriculture*). Project number-530531-TEMPUS-JPHES. Rola w projekcie: uczelniany koordynator i wykonawca w projekcie.
- **Prowadzenie wykładów za granicą**¹⁵: Kanagawa University (2017), Teikyo University (2017), Jefferson Educational Society (2016), Gannon University (2016), Universidad de Malaga (2013), Universität Kassel (2012, 2013).

¹⁵ Wybrane potwierdzenia znajdują się w Załączniku 7 (poz. 6-9).

- **Koordinacja i nadzorowanie realizacji programów międzynarodowych** na Wydziale Ekonomicznym w ramach pełnienia funkcji Wydziałowego Koordynatora Programów Międzynarodowych.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789)

4.1. Cykl publikacji powiązanych tematycznie

Jako **osiągnięcie naukowe** [art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789)], które uznaję za stanowiące znaczny wkład w rozwój nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia, wskazuję cykl powiązanych tematycznie publikacji, zatytułowany:

Efekty procesów integracyjnych w Azji Wschodniej w warunkach transformacji układu sił gospodarczych w regionie.

Na cykl publikacji składa się 18 prac, w tym 17 artykułów naukowych opublikowanych w polskich i zagranicznych czasopismach naukowych (czasopisma indeksowane w bazie *Scopus* oraz z listy B MNiSW) oraz jednego opracowania opublikowanego jako materiał pokonferencyjny (indeksowanego w bazie *Web of Science*).

Łączną liczbę punktów za publikacje stanowiące cykl szacuję na **135** (punkty według roku wydania).

Wszystkie publikacje stanowiące cykl, poza jedną, są opracowaniami samodzielnymi, a mój udział w ich powstaniu wynosi 100%. Jedna publikacja wchodząca w skład cyklu [16] została przygotowana we współautorstwie, a mój udział w jej przygotowaniu szacuję na 60%.

Lista publikacji wchodzących w skład cyklu (w układzie chronologicznym, od najwcześniejszej):

1. Pasierbiak P., ***Współczesne tendencje rozwoju wymiany towarowej między Japonią i Chinami*** [w:] B. Skulska [red.], *Integracja Azji Wschodniej. Mit czy rzeczywistość?*, Prace Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego nr 67, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 249-261; [PL ISSN 1899-3192; ISBN 978-83-7011-989-8]; (punkty MNiSW: 6, lista B, udział 100%)
2. Pasierbiak P., ***Współczesne tendencje w rozwoju zagranicznych inwestycji bezpośrednich Japonii w Chinach*** [w:] H. Treder, K. Żołądkiewicz [red.], *Wyzwania gospodarki globalnej*, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego Nr 28/2, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot 2010, s. 583-595; [ISSN 1230-6444]; (punkty MNiSW: 6, lista B, udział 100%)
3. Pasierbiak P., ***Związki handlowe Japonii i Korei Południowej*** [w:] U. Mrzygłód [red.], *Wyzwania gospodarki globalnej*, Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego, Nr 31,

- Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot 2012, s. 297-315; [ISSN 1230-6444]; (punkty MNiSW: 6, lista B, udział 100%)
4. Pasierbiak P., **Powiązania inwestycyjne między Japonią i Koreą Południową** [w:] J. Rymarczyk, M. Domiter, W. Michalczyk [red.], *Handel i inwestycje w semiglobalnym otoczeniu*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Nr 267, Tom 2, Wrocław 2012, s. 168-178; [ISSN 1899-3192]; (punkty MNiSW: 7, lista B, udział 100%)
 5. Pasierbiak P., **Technological Leadership of Japanese Economy?**, Acta Asiatica Varsoviensia, No. 26/2013, Institute of Mediterranean and Oriental Cultures, Polish Academy of Sciences, s. 43-59; [PL ISSN 0860.6102; ISBN 978.83.7452.071-3]; (punkty MNiSW: 6, lista B, udział 100%)
 6. Pasierbiak P., **International Fragmentation of Production and Foreign Trade of China, Japan and the Republic of Korea**, Asia Pacific Journal of EU Studies, Vol. 12, No. 2, Winter 2014, s. 1-19; [ISSN 1598-8902]; (punkty MNiSW: 4, czasopismo zagraniczne spoza listy, udział 100%)
 7. Pasierbiak P., **International Fragmentation of Production and Foreign Trade of Japan** [w:] B. Skulska, A. H. Jankowiak, S. Mazurek [red.], *Redefinition of the Role of Asia-Pacific Region in the Global Economy*, Research Papers of Wrocław University of Economics No. 370, Publishing House of Wrocław University of Economics, Wrocław 2014, s. 217-227; [ISBN 978-83-7695-494-3]; (punkty MNiSW: 7, lista B, udział 100%)
 8. Pasierbiak P., **Tendencje wymiany towarowej ASEAN z Chińską Republiką Ludową**, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania nr 41, tom 1, Uniwersytet Szczeciński 2015, s. 363-375; [ISSN 1640-6818; ISSN 2080-4881]; (punkty MNiSW: 9, lista B, udział 100%)
 9. Pasierbiak P., **Preferencyjne porozumienia handlowe w zagranicznej polityce ekonomicznej Japonii** [w:] B. Drelich-Skulska, M. Domiter, W. Michalczyk [red.], *Jabłko niezgody. Regionalne wyzwania współczesnej gospodarki światowej*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Nr 407, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2015, s. 159-168; [ISSN 1899-3192, eISSN 2392-0041]; (punkty MNiSW: 10, lista B, udział 100%)
 10. Pasierbiak P., **Developments of Chinese Foreign Direct Investments in the ASEAN (2000-2013)**, Research Papers of Wrocław University of Economics No. 413, Publishing House of Wrocław University of Economics, Wrocław 2015, s. 136-148; [ISBN 978-83-7695-494-3]; (punkty MNiSW: 10, lista B, udział 100%)
 11. Pasierbiak P., **Chiny a wschodnioazjatycka integracja gospodarcza de iure**, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Nr 266, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2016, s. 167-177; [ISSN 2083-8611]; (punkty MNiSW: 10, lista B, udział 100%)
 12. Pasierbiak P., **Institutional Economic Integration in East Asia. Evolution Assessment and Prospects** [w:] International Business and Global Economy, No. 35/1, Gdansk 2016, s. 144-156; [ISSN 2300-5102]; (punkty MNiSW: 10, lista B, udział 100%)
 13. Pasierbiak P., **Trade Regionalization in Contemporary East Asia**, Research Papers of Wrocław University of Economics No. 447, Publishing House of Wrocław University of

- Economics, Wrocław 2016, s. 83-94; [ISSN 1899-3192, e-ISSN 2392-0041] [DOI: 10.15611/pn.2016.447.07]; (punkty MNiSW: 10, lista B, udział 100%)
14. Pasierbiak P., ***Shift in Japanese Policy towards Preferential Trade Agreements and its Impact on Foreign Merchandise Trade***, Contemporary Issues in Business and Government, Vol. 22, No. 1 (2016), s. 51-67; DOI: <http://dx.doi.org/10.7790/cibg.v22i1.34>; (punkty MNiSW: 5, czasopismo zagraniczne spoza listy, udział 100%)
 15. Pasierbiak P., ***In the Quest for Dominance in East Asia: Evolution of Economic Position of Japan and China***, Research Papers of Wrocław University of Economics No. 486, Publishing House of Wrocław University of Economics, Wrocław 2017, s. 49-60; [ISSN 1899-3192, e-ISSN 2392-0041] [DOI: 10.15611/pn.2017.486.04]; (punkty MNiSW: 10, lista B, udział 100%)
 16. Park S. C., Pasierbiak P., ***Japan's Role in East Asian Economic Regionalism***, Institutions and Economies, Vol. 10, No. 2, April 2018, s. 121-145; [ISSN 2232-1349]; (punkty: 3, czasopismo spoza listy, indeksowane w bazie SCOPUS, udział 60%)¹⁶
 17. Pasierbiak P., ***Causes, Origins and Possible Effects of the ASEAN Economic Community (AEC)***, Journal of ASEAN Studies, Vol. 6(1) 2018, s. 1-29; [ISSN 2338-1361] [<https://doi.org/10.21512/jas.v6i1.3897>]; (punkty MNiSW: 5, czasopismo zagraniczne spoza listy, udział 100%)
 18. Pasierbiak P., ***Infrastructure as a Prerequisite for East Asian Economic Integration*** [w:] T. Löster, T. Pavelka [red.], *The 12th International Days of Statistics and Economics*, Melandrium, Słaný 2018, s. 1337-1346; [ISBN 978-80-87990-14-8]; (punkty MNiSW: 15, materiały pokonferencyjne indeksowane w *Web of Science*, udział 100%)

4.2. Wprowadzenie do problematyki badawczej

Gospodarka regionu azjatyckiego jest przedmiotem moich zainteresowań i działalności naukowo-badawczej od przełomu lat 2004/2005. Początkowo koncentrowałem uwagę na głównym jeszcze wówczas, choć słabnącym ośrodku gospodarczym regionu, jakim była Japonia, ale przede wszystkim na jej ekspansji w wymiarze globalnym. W rezultacie prowadzonych badań powstała praca doktorska poświęcona rozwojowi stosunków ekonomicznych Japonii z Unią Europejską.

Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia kontynuowałem studia i badania w tym samym obszarze tematycznym, niemniej jednak moje zainteresowania ewoluowały i coraz bardziej skupiałem uwagę na przyczynach wysokiej dynamiki wzrostu gospodarczego całego regionu Azji Wschodniej¹⁷ oraz interesujących przeobrażeniach w

¹⁶ Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na autorstwie koncepcji, opracowaniu założeń i metod, gromadzeniu i analizie danych oraz formułowaniu wniosków. Ponadto, wykonałem większość prac redakcyjnych.

¹⁷ Azja Wschodnia obejmuje kraje Azji Południowo-Wschodniej (do niej zalicza się kraje tworzące Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej ASEAN, tj. Brunei, Filipiny, Indonezję, Kambodżę, Laos, Malezję, Myanmar, Singapur, Tajlandię i Wietnam) oraz kraje Azji Północno-Wschodniej (Chiny, Japonia i Korea Południowa bez Korei Północnej).

przestrzennym układzie sił gospodarczych. Pierwsze analizy makroekonomiczne dotyczyły rozwoju powiązań i współzależności w regionie będących efektem oddziaływania gospodarczego Japonii. W latach 2009-2014 opublikowałem pięć prac, w których starałem się wykazać wpływ handlu wewnątrzregionalnego, zagranicznych inwestycji bezpośrednich i przywództwa technologicznego Japonii na intensyfikację procesów integracyjnych w Azji Wschodniej. Jeśli w pracach [1], [2], [3], [4], [5] zostały przedstawione tradycyjne formy powiązań gospodarczych inicjowanych przez Japonię, to w kolejnych ([6], [7]) starałem się udowodnić, że w Azji Wschodniej rozwijają się sieci produkcyjne i regionalne łańcuchy wartości stanowiące bardziej zaawansowane formy integracji gospodarczej, w której uczestniczą Japonia, Chiny, Korea Południowa oraz kraje ASEAN.

W miarę osłabiania się pozycji gospodarczej Japonii wskutek przedłużającej się stagnacji i awansu gospodarczego Chin utrwała się w Azji konkurencyjny układ dwóch ośrodków regionalnych. Funkcje przywódcze pełnią oba kraje, ale przewaga pod względem potencjału gospodarczego jest zdecydowanie po stronie Chin. Są one coraz bardziej aktywne w rozwijaniu regionalnego układu powiązań handlowych, inwestycyjnych i produkcyjnych (prace [8], [10]).

Transformacja układu sił w Azji z jednej strony przyspiesza procesy integracyjne w regionie, szczególnie w ich wymiarze rynkowym, ale z drugiej, rywalizacja Japonii i Chin o przywództwo nie sprzyja budowaniu wspólnoty celów ekonomicznych i koordynacji polityki ekonomicznej. Jednak w szczególności ogranicza możliwości rozwijania instytucjonalnych podstaw integracji regionalnej. Te zagadnienia są przedmiotem prac [8]-[18]. Głównym celem tych prac jest ocena intensywności procesów integracyjnych i ich zaawansowania w warunkach wzrostu pozycji Chin w gospodarce regionu i w globalnym układzie sił.

Transformacja układu sił w regionie wyraża się nie tylko we wzroście pozycji gospodarczej Chin, ale także w bardziej intensywnej integracji mniejszych gospodarek regionu z Chinami. Zmiana przestrzennych współzależności gospodarczych w Azji Wschodniej nasuwa pytanie o działania prewencyjne ze strony Japonii w celu zachowania swoich wpływów w regionie. Zostały one przedstawione w pracach [9], [14] oraz [16]. Japonia prowadzi aktywną politykę handlową polegającą na podpisywaniu preferencyjnych układów handlowych i zapewnianiu sobie rynków zbytu, ale także ułatwia sygnatariuszom układów dostęp do własnego rynku. Podobną politykę prowadzą Chiny, a ich aktywność w dążeniu do zapewnienia sobie przywództwa w regionie jest bardzo wyraźna. W związku z tym pojawia się kolejne pytanie o możliwość wypracowania przez Japonię i Chiny wspólnej strategii rozwoju integracji w regionie. A może kraje te nadal będą prowadziły politykę rywalizacji?

Na podstawie powyższego wprowadzenia do cyklu publikacji, sformułowane zostały następujące **pytania badawcze**:

- 1. Jakie są efekty integracji handlowej i integracji w rezultacie napływu zagranicznych inwestycji bezpośrednich korporacji japońskich do Azji Wschodniej oraz efektów technologicznego *spill-over*?**
- 2. Jakie są efekty integracyjne rozwoju sieci produkcyjnych i regionalnych łańcuchów wartości zainicjowanych przez Japonię?**
- 3. Czy Chiny osiągnęły większe efekty w integracji gospodarczej regionu niż Japonia i dlaczego?**

4. Czy preferencyjne układy handlowe stanowiące w pewnym stopniu sposób na utrzymanie wpływów Japonii w regionie Azji Wschodniej są efektywnym instrumentem konkurencji z Chinami?
5. Czy Japonia i Chiny potrafią wypracować wspólną strategię rozwoju integracji w regionie, czy raczej nadal będą prowadziły politykę rywalizacji?

4.3. Cel badań i obszary badawcze

Podstawowym celem, jaki założyłem w swoich badaniach i który starałem się konsekwentnie realizować w ramach omawianego cyklu publikacji, było **wskazanie i ocena najważniejszych efektów procesów integracyjnych w Azji Wschodniej w warunkach zmiany układu sił gospodarczych w regionie**. Efekty te rozpatrywane były na dwóch płaszczyznach:

- efekty integracyjne w ich wymiarze rynkowym (handlowe, inwestycyjne i produkcyjne) oraz
- efekty integracyjne w wymiarze instrumentalno-instytucjonalnym.

Specyfika procesów integracyjnych w regionie wschodnioazjatyckim polega na przewadze komponentu realnego nad instrumentalno-instytucjonalnym, co oznacza obecność w większym stopniu procesów integracji realnej, stymulowanej czynnikami ekonomicznymi (*economically driven integration*), niż procesów integracji instytucjonalnej, pobudzanych czynnikami politycznymi (*politically driven integration*). W związku z tym w swoich badaniach procesów integracyjnych w Azji Wschodniej, w naturalny sposób w większym stopniu skoncentrowałem się na efektach integracji realnej niż instytucjonalnej. Same procesy regionalnej integracji gospodarczej są zjawiskiem złożonym, a **dotychczasowym czynnikiem, który uwzględniłem w ocenie ich efektów w regionie Azji Wschodniej jest występująca ewolucja układu sił ekonomicznych**. W warunkach powstawania nowych ośrodków wzrostu oraz schyłku starych, istnieje konieczność podejmowania procesów dostosowawczych przez kraje, a to w konsekwencji prowadzi do zróżnicowanych efektów integracyjnych. Stopień skomplikowania powyższych zagadnień oraz przeprowadzone badania wstępnie, skłoniły mnie do wyodrębnienia kilku bardziej szczegółowych obszarów badawczych:

- A. Analiza i ocena rozwoju powiązań i współzależności gospodarczych w Azji Wschodniej, będących efektem oddziaływania gospodarczego Japonii (artykuły: [1], [2], [3], [4], [5]).
- B. Rozwój sieci produkcyjnych i regionalnych łańcuchów wartości jako zaawansowanej formy integracji regionalnej *de facto* (artykuły: [6], [7]).
- C. Rosnąca rola Chin w rozwoju regionalnego układu powiązań handlowych, inwestycyjnych i produkcyjnych (artykuły: [8], [10], [13], [15]).
- D. Preferencyjne układy handlowe jako instrument utrzymania wpływów Japonii w regionie Azji Wschodniej (artykuły: [9], [14], [16]).
- E. Wschodnioazjatyckie procesy integracyjne w warunkach wzrostu pozycji Chin i spadku pozycji Japonii w gospodarce regionu i w globalnym układzie sił:
 - a. wpływ zmiany układu sił w regionie na integrację regionalną *de facto* (artykuły: [13], [15], [16] oraz dodatkowo [18]);

- b. wpływ ewolucji układu sił gospodarczych na instytucjonalne podstawy integracji regionalnej w Azji Wschodniej (artykuły: [11], [12], [17]).

W tym miejscu trzeba poczynić następującą uwagę: ze względu na to, iż wyodrębnione obszary badawcze mogą do pewnego stopnia nachodzić na siebie, poszczególne artykuły cyklu mogą odpowiadać na pytania i realizować cele badawcze w ramach kilku wymienionych obszarów. I tak dla przykładu, zagadnienia z obszaru badawczego C podejmowane są również, choć w mniejszym stopniu w opracowaniach [1], [2] oraz [6], a te z obszaru E, są również częściowo prezentowane w artykułach [9] i [16].

4.4. Podstawy teoretyczne i metody badawcze

Podstawy teoretyczne

Podstawy przedstawionego do oceny cyklu publikacji są oparte na **czterech grupach wzajemnie powiązanych ze sobą koncepcji teoretycznych**: teoriach integracji regionalnej, teoriach handlu międzynarodowego, teoriach zagranicznych inwestycji bezpośrednich oraz teoriach układu sił gospodarczych. Więzy jakie zachodzą między tymi teoriami są na tyle istotne, że cel, jakim jest wszechstronne i poprawne zinterpretowanie zjawisk oraz procesów, może być osiągnięty tylko przy łącznym wykorzystaniu dorobku wymienionych teorii.

Z ekonomicznego punktu widzenia, zasadniczym motywem, który skłania kraje do inicjowania i rozwijania integracji regionalnej jest perspektywa osiągania korzyści gospodarczych. Mogą one przybierać różną postać, niemniej zasadniczo chodzi o zwiększenie poziomu produkcji, zwiększenie dynamiki wzrostu gospodarczego czyli, krótko mówiąc, przyspieszenia rozwoju gospodarczego. Efekty regionalnej integracji gospodarczej znajdują się w centrum zainteresowania teoretyków od lat 50. XX w. W swojej ewolucji **teorie opisujące efekty integracji gospodarczej** przeszły przez dwie główne fazy, odzwierciedlające ówczesne uwarunkowania ekonomiczne (Bhagwati & Panagariya, 1996). **Tradycyjne teorie integracji gospodarczej**, zapoczątkowane przez J. Vinera (1950), koncentrowały się na wyjaśnianiu możliwych korzyści z integracji gospodarczej w ujęciu statycznym, odnoszącym się jedynie do alokacji zasobów. Viner po raz pierwszy określił kryteria, które pozwalały jego zdaniem na jednoznaczne wskazanie korzyści i niekorzyści integracji gospodarczej. Efekty integracyjne podzielił na pozytywny *efekt kreacji* i negatywny *efekt przesunięcia*. Jeśli efekty pozytywne są wyższe niż negatywne, co oznacza, że statyczne korzyści przewyższają straty, kraje będą zmotywowane do integracji. Pionierska praca Vinera doczekała się wielu interpretacji i uzupełnień, w tym m. in.: J. E. Meade (1955), R. G. Lipsey (1957, 1960), R. G. Lipsey i K. Lancaster (1956), C. A. Cooper i B. F. Massell (1965a, 1965b). Wraz z upływem czasu i zmianą warunków ekonomicznych oraz środowiska rozwoju handlu zaczęły powstawać kolejne **teorie integracji gospodarczej, tym razem akcentujące analizę dynamiczną**. Istotą efektów dynamicznych jest pobudzenie tempa wzrostu gospodarczego integrujących się krajów. Już w latach 60. XX w. B. Balassa (1961) uznał, że statyczna analiza korzyści wynikających z powołania unii celnej nie jest wystarczająca, a efekty dynamiczne należy wiązać z korzyściami skali produkcji, zmianami technologicznymi, wpływem

integracji na strukturę rynku i konkurencję, wzrost produktywności, wpływem na ryzyko i niepewność oraz na aktywność inwestycyjną. Nowe ujęcie teorii integracji stanowiło zatem odpowiedź na zmieniające się warunki występujące w gospodarce światowej, tj. m. in. na wzrastającą rolę sektora prywatnego, zwiększające się przepływy zagranicznych inwestycji bezpośrednich czy rosnące znaczenie sektora usług w gospodarce. *Efekty integracji rynkowej* można zatem sprowadzić do korzyści wynikających z liberalizacji przepływów gospodarczych, w tym dotyczących towarów, usług i czynników produkcji. Łącznie składają się one na efekty akumulacyjne integracji, z których najważniejsze to wzrost gospodarczy i wzrost dochodów jako skutek bardziej efektywnego wykorzystania kapitału, siły roboczej oraz wzrostu wzajemnych obrotów gospodarczych; wzrost siły gospodarczej i konkurencyjnej regionu w gospodarce światowej, a także włączenie w procesy integracyjne i zmniejszanie luki rozwojowej krajów słabiej rozwiniętych (Mucha-Leszko, 2012).

Ze względu na to, iż teoria integracji ma swoje źródła w **teorii handlu zagranicznego** (Ładyka, 2001; Robson, 1998), efekty integracji wyjaśniane są częściowo przez teorie handlu. W **tradycyjnej teorii handlu zagranicznego** (teoria D. Ricardo, teoria Heckschera-Ohlina) wskazuje się, że kraje będą odnosić korzyści, gdy zwiększona produkcja będzie rezultatem specjalizacji zgodnej z założeniami teorii kosztów komparatywnych. Dzieje się tak zarówno w unii celnej, jak i w strefie wolnego handlu. Dodatkowe korzyści wystąpią, gdy ugrupowanie przejdzie do etapu wspólnego rynku. Wtedy bowiem następuje integracja rynków czynników produkcji, co powinno zwiększyć ich wydajność w skali ugrupowania. Tym samym można stwierdzić, że **korzyści z integracji w tradycyjnym ujęciu wynikają z podjęcia specjalizacji opartej na różnicach w kosztach komparatywnych**, ponieważ tego rodzaju specjalizacja spowoduje wzrost handlu międzygałęziowego wewnątrz ugrupowania. Dodatkowymi źródłami korzyści występującymi na wspólnym rynku są efekty skali, wynikające z funkcjonowania na dużym rynku oraz efekt poprawy *terms of trade* z resztą świata. Tradycyjne teorie handlu i integracji wyjaśniały przyczyny rozwoju i korzyści handlu międzygałęziowego, nie uwzględniając jednak coraz powszechniej występującego zjawiska handlu wewnątrzgałęziowego. Była to wyraźna luka, ponieważ z punktu widzenia procesów integracyjnych rozwój wymiany w ramach tej samej gałęzi produkcji jest zjawiskiem ważnym. Już na początku lat 60. B. Balassa wykazał, że **kreacja handlu w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej była wynikiem wzrostu wymiany wewnątrzgałęziowej** w przemyśle (Balassa, 1963). Przyczynami występowania takiego handlu zajęli się kolejni teoretycy, którzy wskazywali m. in. na związki skali produkcji z różnicowaniem produktów czy konkurencję monopolistyczną, jako realnie występującą strukturą rynkową (Brander & Krugman, 1983; Krugman, 1979). Teorie te zostały następnie uwzględnione w teoriach integracji regionalnej. Wskutek tych działań wykazano, że istnieje **pozytywna korelacja między rozwojem procesów integracyjnych i rozwojem wymiany wewnątrzgałęziowej**.

Zachowania przedsiębiorstw i ich wpływ na procesy regionalnej integracji ekonomicznej wyjaśniane są przy wykorzystaniu **teorii zagranicznych inwestycji bezpośrednich**. Korporacje transnarodowe są współcześnie postrzegane jako jeden z najważniejszych podmiotów gospodarki światowej, mający istotny wpływ na procesy zachodzące zarówno w skali globalnej, jak i regionalnej. Główną aktywnością przedsiębiorstw tego rodzaju jest inwestowanie bezpośrednie za granicą (ZIB), a współcześnie jest proces nawet bardziej dynamiczny niż rozwój handlu międzynarodowego (Ethier, 1998). Wskutek tego, **ZIB są postrzegane jako jeden z ważniejszych czynników stymulujących integrację pomiędzy krajami**. Z jednej strony inwestycje bezpośrednie mogą prowadzić do wyższych korzyści z integracji gospodarczej

w postaci rozwoju powiązań handlowych, z drugiej strony, integracja może stymulować napływ ZIB do regionu. Zagraniczne inwestycje bezpośrednio mogą wzmacniać regionalizację (*market-driven integration*) ponieważ tworzą warunki do rozwoju wzajemnego handlu oraz zwiększają stopień wzajemnej penetracji rynkowej (Shams, 2003). Jak wspomniano wcześniej, teorie ortodoksyjne zarówno handlu, jak i integracji regionalnej, nie uwzględniały możliwości ponadnarodowego transferu czynników produkcji. Praca i kapitał w teoriach klasycznych (A. Smitha, D. Ricardo) oraz neoklasycznych (m. in. Heckschera-Ohlina) były niemobilne między krajami. Ze względu na przyjęte założenie o doskonałej konkurencyjności rynków, nie było powodów, dla których przedsiębiorstwa miałyby angażować się za granicą. Sytuacja zaczęła się zmieniać wraz z rozwojem zagranicznej aktywności inwestycyjnej przedsiębiorstw. Wówczas zaczęły pojawiać się pierwsze próby włączania zagranicznych inwestycji bezpośrednich do teorii handlu. W szczególności R. Vernon (1966) w swojej koncepcji **cyklu życia produktu** zaproponował model, w którym ZIB stanowią specyficzny sposób wejścia na rynki zagraniczne, gdy produkt osiągnie już fazę dojrzałości. Również w fazie standaryzacji produktu firmy angażują się w ZIB, by skorzystać z niższych kosztów pracy w krajach rozwijających się. Ważny wkład w rozwój badań nad rolą zagranicznych inwestycji bezpośrednich wniósł M. Corden (1997), który **zaadaptował model neoklasyczny** w taki sposób, by obejmował występowanie korporacji transnarodowych oraz ich głównej aktywności, czyli podejmowanie zagranicznych inwestycji bezpośrednich. J. H. Dunning w latach 70. zaproponował, a później rozwinął swoją kompleksową teorię wskazującą przyczyny podejmowania inwestycji za granicą (Dunning, 1973). **Eklektyczny model OLI** (*ownership, location, internalisation*) koncentruje się na przewagach własnościowych, na atrakcyjności zagranicznej lokalizacji inwestycji oraz na internalizacji procesów w przedsiębiorstwie. Badania nad połączeniem teorii handlu zagranicznego i zagranicznych inwestycji bezpośrednich prowadzone były w kolejnych latach. M. Porter (1990) w wyjaśnianiu związków między handlem zagranicznym i produkcją międzynarodową zaproponował przesunięcie uwagi z poziomu kraju na poziom przedsiębiorstwa. Jego zdaniem handel i specjalizację danego kraju w danej branży determinuje konkurencyjność przedsiębiorstw operujących w tym kraju. W większości przypadków firmy te są korporacjami transnarodowymi, które konkurują w skali globalnej, planują produkcję na skalę globalną i zaopatrują się w części i komponenty w lokalizacjach o najniższych kosztach. W ten sposób, chociaż nie stworzył formalnego teoretycznego modelu, to jednak **Porter przedstawił nową koncepcję łączącą handel zagraniczny i produkcję międzynarodową jako współzależne procesy rozwojowe umacniające pozycję korporacji międzynarodowych w gospodarce światowej**.

Produkcja międzynarodowa, coraz częściej polegająca na podziale procesu produkcyjnego i rozmieszczaniu jego wyodrębnionych faz w różnych zagranicznych lokalizacjach, stała się wiodącą aktywnością współczesnych korporacji produkcyjnych. **Procesy międzynarodowej fragmentaryzacji produkcji** wyjaśniane są w ramach dwóch nurtów badawczych: 1) opierający się na neoklasycznych modelach handlu zapoczątkowany przez R. Jonesa i H. Kierzkowskiego (1990) oraz 2) związany z rozwojem nowej ekonomii instytucjonalnej w latach 70., a w szczególności dwóch kierunków badawczych, tj. teorii praw własności oraz teorii kosztów transakcyjnych.

W latach 90. pojawiły się **alternatywne, wobec teorii liberalnych, koncepcje wyjaśniające działalność korporacji transnarodowych** (Strange, 1991, 1994a). Autorka przeniosła punkt ciężkości z decyzji wewnętrznych samych przedsiębiorstw na zmiany, jakie zachodzą w gospodarce światowej i jej strukturze. Zmiany układu sił strukturalnych w świecie,

powodują, że to przedsiębiorstwa międzynarodowe stają się kluczowym aktorem stosunków międzynarodowych. Zdaniem Strange, istnieją trzy strukturalne zmiany, które przyspieszają produkcję transnarodową (spadające realne koszty transportu i komunikacji, rozwój nowych technologii oraz powstawanie nowych instrumentów finansowych). Rozpatrywanie działalności korporacji transnarodowych z punktu widzenia międzynarodowego systemu gospodarczego i jego stabilności jest charakterystyczne dla międzynarodowej ekonomii politycznej (*international political economy, IPE*).

Międzynarodowa ekonomia polityczna zajmuje się m. in. zagadnieniem **przeobrażeń w globalnym i regionalnym układzie sił gospodarczych**, czyli pozycji głównych centrów gospodarki globalnej i regionalnej. W efekcie podejmowanych badań, po II wojnie światowej wyodrębniły się dwie główne szkoły badawcze, wskazujące na możliwości tworzenia porządku w gospodarce globalnej: **szkoła amerykańska z koncepcją stabilności hegemonicznej oraz szkoła brytyjska z koncepcją opartą na współpracy najważniejszych uczestników gospodarki światowej**. Według szkoły amerykańskiej, porządek w liberalnym międzynarodowym systemie ekonomicznym może zapewnić obecność jednego dominującego centrum, tj. istnienie hegemonu. Zarówno politolodzy, jak R. Gilpin (1975), jak i S. Krasner (1976), ale także ekonomiści, w tym jako pierwszy C. Kindleberger (1973) doszli do wniosku, że tylko państwo dominujące jest w stanie stworzyć i utrzymać porządek w gospodarce światowej. Państwo to bierze na siebie funkcje przywódcze i podejmuje działania służące przywróceniu równowagi w przypadku jej zachwiania. W 1980 r. R. Keohane określił tę koncepcję mianem **teorii stabilności hegemonicznej** (Keohane, 1980). Teoria ta wiąże czynniki polityczne z ekonomicznymi i wyjaśnia zmiany zachodzące w architekturze systemu międzynarodowego. Koncepcja ta doczekała się wielu interpretacji i rozwinięć (m. in. Deudney & Ikenberry, 1999; Gilpin, 1981, 2001; Keohane, 1984; Snidal, 1985). Obecnie teoria stabilności hegemonicznej jest wykorzystywana również w badaniach nad specyfiką chińskiej dominacji w Azji (tzw. model D. Kanga). Ogólnie rzecz ujmując, model ten potwierdza teorię hegemonicznej stabilności: gdy Chiny były słabe, zazwyczaj prowadziło to do chaosu w Azji, natomiast gdy były silne i stabilne, porządek był zachowany (Kang, 2011).

Druga, tzw. **brytyjska szkoła międzynarodowej ekonomii politycznej**, stała w opozycji do szkoły amerykańskiej i koncepcji stabilności hegemonistycznej (Cohen, 2007). Poglądy jej przedstawicieli (m. in. S. Strange, R. Cox) ewoluowały w kierunku poszukiwania najlepszych rozwiązań w ramach współpracy pomiędzy najważniejszymi uczestnikami gospodarki światowej. Dla S. Strange, głównej przedstawicielki szkoły, to czynniki ekonomiczne, a nie polityczne odpowiadają za zmiany uwarunkowań, w których rozwijają się relacje między najważniejszymi podmiotami gospodarki światowej (Strange, 1987). Jej zdaniem wielowymiarowa siła strukturalna (w wymiarach: bezpieczeństwo, produkcja, finanse i wiedza) w większym stopniu niż siła relacyjna (zdolność kraju A do skłonienia kraju B, by wykonał określoną czynność) decyduje o wynikach gry pomiędzy państwami. Wykorzystanie hegemonicznej siły strukturalnej w sposób niszczący porządek i współpracę międzynarodową stanowi ważną przyczynę gospodarczej niestabilności systemu międzynarodowego (Strange, 1994b). W kolejnych swoich pracach autorka rozwija rozważania dotyczące zmiany struktury podmiotów gospodarki światowej, które mają kluczowy wpływ na równowagę międzynarodowego systemu ekonomicznego. **Instytucja państwa traci na znaczeniu, a większą rolę zaczynają odgrywać korporacje działające w biznesie międzynarodowym** (Stopford, Strange, & Henley, 1991; Strange, 1998). Podobne zdanie o słabnącej roli państwa ma również inny przedstawiciel szkoły brytyjskiej R. W. Cox (1987).

Odrzucił on dominującą w stosunkach międzynarodowych koncepcję, w której głównym centrum jest państwo. Jego zdaniem państwo nie może być poddawane analizie w izolacji, a zmiany historyczne powinny być rozpatrywane w kontekście wzajemnego związku struktur i aktorów (*state-society complex*).

Opisane powyżej koncepcje teoretyczne stanowią podbudowę przedstawianego cyklu. Nakreślone wzajemne związki pomiędzy teoriami integracji regionalnej, handlu zagranicznego, zagranicznych inwestycji bezpośrednich oraz układu sił gospodarczych dają podstawy do wieloaspektowej analizy efektów integracyjnych zachodzących w Azji Wschodniej w warunkach ewolucji układu sił gospodarczych w regionie. Wybrane elementy wymienionych czterech teorii pozwoliły stworzyć własną koncepcję prowadzenia badań empirycznych. Wyniki badań podjętych w artykułach składających się na cykl publikacji są podstawą odpowiedzi na pytanie czy założenia przyjmowane w teorii mają odzwierciedlenie w praktyce integracji wschodnioazjatyckiej.

Metody badawcze

W pracach nad cyklem wykorzystywałem różnorodne metody badawcze: od studiów bogatej literatury przedmiotu, jej krytyczną analizę i ocenę, przez analizę dokumentów źródłowych, analizę i wnioskowanie na podstawie materiału statystycznego (m. in. pozyskanego z takich źródeł jak ADB, ASEAN, JETRO, OECD, UNCTAD, WTO), po metody wnioskowania i metody analityczno-deskryptywne. Realizacja przyjętych w poszczególnych obszarach badawczych zamierzeń, wymagała doboru odpowiednich metod.

W przypadku obszaru badawczego *Analiza i ocena rozwoju powiązań i współzależności gospodarczych w Azji Wschodniej będących efektem oddziaływania gospodarczego Japonii* głównymi metodami były metody wskaźnikowe, statystyka deskryptywna oraz metody analityczno-opisowe. Wśród wskaźników wykorzystałem wskaźniki struktury oraz dynamiki, wyliczane na podstawie danych pierwotnych międzynarodowych organizacji gospodarczych i wiarygodnych instytucji narodowych, a także wskaźniki ujawnionej przewagi komparatywnej (RCA), obliczone na bazie eksportu brutto oraz na podstawie krajowej wartości dodanej zawartej w eksporcie brutto. Wskaźnik ujawnionej przewagi komparatywnej, którego autorem jest B. Balassa, jest szeroko wykorzystywanym miernikiem konkurencyjności handlowej kraju. Wskaźnik porównuje wyniki eksportowe danego kraju w relacji do wybranej grupy odniesienia. W sposób matematyczny można zapisać go następująco:

$$RCA_{ij} = (x_{ij}/X_i) / (x_{aj}/X_a),$$

gdzie:

x_{ij} – eksport kraju i produktu j ;

X_i – całkowity eksport kraju i ;

x_{aj} – całkowity eksportu produktu j z obszaru odniesienia a (np. UE);

X_a – całkowity eksport z obszaru odniesienia a .

Jeśli wartość wskaźnika RCA jest większa od 1, wówczas dany kraj wykazuje przewagę komparatywną względem grupy odniesienia. Jeśli jest niższy od tej wartości, wówczas nie wykazuje przewagi.

W drugim obszarze badawczym (*Rozwój sieci produkcyjnych i regionalnych łańcuchów wartości jako zaawansowanej formy integracji regionalnej de facto*) wykorzystywałem przede wszystkim nową metodę mierzenia handlu według wartości dodanej (*trade in value-added*) oraz opisane powyżej wskaźniki ujawnionej przewagi komparatywnej (bazujące na eksporcie brutto oraz na krajowej wartości dodanej zawartej w eksporcie brutto). Metoda ta mierzy przepływy w odniesieniu do wartości dodanej przez dany kraj w procesie produkcji każdego dobra lub usługi, które są eksportowane. Tym samym mierzenie handlu międzynarodowego według nowej metody lepiej odzwierciedla aktualne przepływy handlowe. Wartość finalna dobra jest sumą wartości dodawanej w procesie produkcji przez kolejne kraje. W konsekwencji wartość netto dodana przez dany kraj A (NVA), może być potraktowana jako różnica między jego eksportem brutto i importem brutto. Dekompozycja eksportu brutto i importu brutto pozwala wskazać elementy składowe tych kategorii. Eksport brutto składa się z krajowej wartości dodanej (DVA), którą kraj A eksportuje oraz zagranicznej wartości dodanej (FVA), która odzwierciedla uprzednio zaimportowane zagraniczne części i komponenty wykorzystane w produkcji eksportowej. Z kolei import brutto składa się z trzech elementów: 1) bilateralnej wartości dodanej (BVA), którą stanowi import do kraju A produktów, których finalna wartość została dodana w kraju B; 2) reimportowanej wartości dodanej (RVA), którą stanowią te importowane produkty, których wartość finalna była dodana w kraju B, ale z wykorzystaniem komponentów pochodzących z kraju A; 3) multilateralnej wartości dodanej (MVA), którą jest ta część importu z kraju B, do której wartość została dodana przez kraj C. Wartość netto dodana przez kraj (NVA) może być przedstawiona następującą formułą matematyczną:

$$NVA = (DVA + FVA) - (BVA + RVA + MVA)$$

eksport brutto

import brutto

Dodatkową zaletą wykorzystania nowej metody mierzenia handlu jest możliwość rozróżnienia wkładu poszczególnych czynników produkcji (pracy i kapitału) w przepływy handlowe w ujęciu wartościowym. W dalszej kolejności, możliwy jest również podział pracochłonnej części przepływu według poziomu wykształcenia. Zatem korzyści, które daje nowa metoda mierzenia handlu polegają m. in. na urealnieniu międzynarodowych przepływów handlowych oraz na określeniu intensywności wykorzystania czynników w procesie produkcji.

W obszarze badawczym *Rosnąca rola Chin w rozwoju regionalnego układu powiązań handlowych, inwestycyjnych i produkcyjnych* wykorzystywane były głównie metody wskaźnikowe, metody statystyki deskryptywnej oraz metody analityczno-opisowe. Jednym z najważniejszych wskaźników był wskaźnik intensywności handlu wewnątrzregionalnego (*trade intensity index – TII*) obliczany na podstawie danych pierwotnych organizacji międzynarodowych. Wskaźnik ten można zastosować do oceny stopnia intensywności handlu wewnątrzregionalnego zarówno do całkowitych obrotów (eksport łącznie z importem), jak również w odniesieniu do wybranego strumienia przepływów (eksport lub import). Im wyższa wartość wskaźnika (zawartego w przedziale od 0 do $+\infty$), tym bardziej intensywny jest handel wewnątrzregionalny. Matematyczna formuła wskaźnika intensywności eksportu może wyglądać następująco:

$$TII_{ij} = (x_{ij}/X_{it}) / (x_{wj}/X_{wt}),$$

gdzie:

TII_{ij} – wskaźnik intensywności eksportu kraju i w regionie j ;

x_{ij} – wartość eksportu kraju i do regionu j ;

X_{it} – całkowita wartość eksportu kraju i ;

x_{wj} – całkowita wartość eksportu świata do regionu j ;

X_{wt} – całkowita wartość eksportu światowego.

Kolejny obszar (*Preferencyjne układy handlowe jako instrument utrzymania wpływów Japonii w regionie Azji Wschodniej*) badany był przede wszystkim za pomocą metody krytycznej analizy literatury przedmiotu, metody wskaźnikowej, statystyki deskryptywnej oraz metody analityczno-opisowej. W opracowaniach koncentrowałem się na interpretacji wyników własnych kalkulacji wykonanych w oparciu o dane statystyczne UNCTAD, WTO oraz ADB.

Podobny zestaw metod badawczych wykorzystałem przy analizie ostatniego wyodrębnionego obszaru badań: *Wschodnioazjatyckie procesy integracyjne w warunkach wzrostu pozycji Chin i spadku pozycji Japonii w gospodarce regionu i w globalnym układzie sił*. W części dotyczącej efektów integracji realnej (*de facto*), podstawowymi metodami badawczymi była metoda analizy wskaźnikowej (w tym m. in. wyliczone wskaźniki struktury, intensywności handlu wewnątrzregionalnego), metoda statystyki deskryptywnej oraz metody analityczno-opisowe. Z kolei w części dotyczącej rozwoju integracji regionalnej *de iure*, metody obejmowały głównie krytyczną analizę literatury przedmiotu, metodę wnioskowania oraz metodę analityczno-deskryptywną. W tym obszarze w mniejszym stopniu wykorzystano metodę statystyki opisowej.

4.5. Omówienie zawartości cyklu naukowego

A. Analiza i ocena rozwoju powiązań i współzależności gospodarczych w Azji Wschodniej, będących efektem oddziaływania gospodarczego Japonii

Z punktu widzenia procesów integracyjnych w Azji Wschodniej kluczowe jest rozróżnienie między integracją regionalną *de iure* i *de facto* (Wallace, 1990). W pierwszym przypadku chodzi o podejmowanie inicjatyw na poziomie instytucjonalnym (regionalizm), natomiast w drugim, o oddolne (rynkowe) pogłębianie powiązań gospodarczych dokonujące się głównie za pośrednictwem przedsiębiorstw (regionalizacja). W literaturze podkreśla się, że **w Azji Wschodniej występuje zdecydowana przewaga oddolnej integracji rynkowej nad integracją instytucjonalną**. Istnieje również wiele opracowań wskazujących przyczyny takiego stanu rzeczy. O ile powyższe stwierdzenia nie budzą większych kontrowersji, warto podkreślić inicjującą rolę Japonii w kształtowaniu procesów integracji realnej w Azji Wschodniej. Gospodarka tego kraju od lat 70. XX w., a głównie od II połowy lat 80., jako jedno z najważniejszych centrów gospodarczych świata oraz dominujące centrum regionu, poprzez oddziaływanie swoją masą gospodarczą, a także w wyniku umiejętnie realizowanej zagranicznej polityki gospodarczej, miała stosunkowo duże możliwości kształtowania powiązań gospodarczych w Azji Wschodniej, wpływając na wzrost współzależności ekonomicznych w regionie.

Zadania polegającego na analizie i ocenie wpływu Japonii – dominującego na początku XXI w. podmiotu wschodnioazjatyckich stosunków gospodarczych – na wzrost powiązań i współzależności gospodarczych w regionie Azji Wschodniej podjąłem się w artykułach [1], [2], [3], [4] i [5]. Swoje badania koncentrowałem tutaj na wpływie Japonii, jako samodzielnego lidera, dominującego gospodarczo w Azji Wschodniej, na intensyfikację powiązań handlowych i inwestycyjnych w regionie. Przedmiotem mojego zainteresowania były początkowo tradycyjne powiązania ekonomiczne pomiędzy krajami, a w dalszej kolejności powiązania określane współcześnie mianem międzynarodowej fragmentaryzacji procesów produkcji oraz globalnych i regionalnych łańcuchów wartości.

W opracowaniach *Współczesne tendencje rozwoju wymiany towarowej między Japonią i Chinami* [1] oraz *Związki handlowe Japonii i Korei Południowej* [3] **przedmiotem analizy są związki handlowe między Japonią a umacniającymi się gospodarczo Chinami oraz między Japonią a pozostającą nieco na uboczu regionalizacji wschodnioazjatyckiej Koreą Południową.** W obu przypadkach przyjąłem założenie o wiodącej roli Japonii w kształtowaniu powiązań z najważniejszymi partnerami handlowymi w Azji Wschodniej. Jednak **wyniki analiz wykazały istotne zróżnicowanie między analizowanymi partnerami handlowymi Japonii.** W przypadku relacji z Koreą Południową ([3]) można rzeczywiście mówić o przewadze handlowej Japonii. Przejawiało się to wyraźnym wzrostem strumieni eksportu i importu, ale co ważniejsze rosnącym deficytem bilansu handlowego Korei z Japonią (Pasierbiak, 2012b). Jednym z powodów było to, że Korea Południowa, jako kraj silnie zaangażowany w międzynarodową fragmentaryzację produkcji, w dużym stopniu polega na imporcie dóbr pośrednich (części i komponentów) z Japonii. W artykule starałem się wykazać jednak, dominacja Japonii zmniejsza się, a intensywność handlu Japonii z Koreą spada. Obliczony dla relacji Japonia-Korea Południowa wskaźnik intensywności handlu TII (ang. *trade intensity index*) zmniejszył się w latach 2000-2010, co nie miało miejsca w przypadku relacji handlowych Japonii z Chinami. Taki wynik był rezultatem powstania i umacniania się nowego ośrodka gospodarczego w Azji Wschodniej – Chin. W konsekwencji zmieniły się także kierunki geograficzne wymiany w Azji Wschodniej: w przypadku zarówno Japonii, jak i Korei, Chiny stały się głównym rynkiem zbytu produkcji eksportowej obu krajów, wpływając na rozluźnienie relacji między Japonią i Koreą Południową. Tę zależność potwierdziły badania przeprowadzone w artykule *Współczesne tendencje rozwoju wymiany towarowej między Japonią i Chinami* [1]. Dynamiczny wzrost gospodarczy w Chinach i utrzymująca się stagnacja w Japonii wpłynęły na zmianę układu sił, nie tylko w Azji Wschodniej, ale także w skali globalnej. W dziedzinie handlu przejawiało się to odmiennymi tendencjami w zakresie udziału Japonii i Chin w strumieniach światowego eksportu i importu. Podczas gdy Japonia traciła swoją pozycję w rankingu największych eksporterów i importerów, w Chinach obserwowano odwrotne zmiany. **Obroty bilateralne między Japonią i Chinami rozwijały się dynamicznie, powodując wzrost współzależności handlowej** (Pasierbiak, 2009). Japonia i Chiny stały się dla siebie najważniejszymi rynkami zaopatrzenia (2007) oraz kluczowymi rynkami zbytu. W pracy [1] wykazałem, że wzrost powiązań handlowych miał większe znaczenie dla Japonii niż dla Chin, które budując swoją pozycję w Azji Wschodniej, intensywnie wzmacniały swoje zaangażowanie w całym regionie wschodnioazjatyckim, nie koncentrując się tylko na wybranych rynkach. Dzięki rosnącej integracji gospodarki Japonii z gospodarkami azjatyckimi (ponad połowę wzrostu eksportu kierowano do tych krajów), Japonia starała się wpłynąć na zwiększenie swojej dynamiki rozwojowej.

Drugim analizowanym przeze mnie powiazaniem gospodarczym, wpływającym na wzrost współzależności i przez to rozwój regionalizacji azjatyckiej były przepływy kapitału w formie zagranicznych inwestycji bezpośrednich (ZIB). Zagadnieniu oceny roli Japonii w promowaniu rozwoju regionalizacji w tym obszarze poświęcone zostały opracowania: *Współczesne tendencje w rozwoju zagranicznych inwestycji bezpośrednich Japonii w Chinach* [2] oraz *Powiązania inwestycyjne między Japonią i Koreą Południową* [4]. Japonia, jako tradycyjny inwestor (japońskie inwestycje na skalę globalną zapoczątkowane zostały na początku lat 70., ale zintensyfikowały się przede wszystkim w II połowie lat 80.), wykazywała zainteresowanie lokowaniem kapitału zarówno w Chinach, jak i w Korei. Niemniej w analizowanych latach pierwszej dekady XXI w. Japonia raczej koncentrowała się na swoich tradycyjnych rynkach – korporacje japońskie w większym stopniu były aktywne na rynku Stanów Zjednoczonych, Europy Zachodniej oraz rynkach krajów zasobnych w surowce naturalne. W przypadku Chin, maksymalny udział tego kraju w odpływie inwestycji japońskich wyniósł 18,9% (2004), ale od 2005 r., przy stabilizacji wartości inwestycji, udział Kraju Środka spadał (do nawet 5% w 2008 r.) (Pasierbiak, 2010). W przypadku Korei Południowej, wartość japońskich inwestycji była znacznie niższa, ale rozpatrując te inwestycje z punktu widzenia Korei, ich znaczenie było wysokie. W 2007 r. udział inwestorów japońskich w całkowitym napływie ZIB do Korei sięgał nawet 44% (Pasierbiak, 2012a). Analiza przeprowadzona w omawianych opracowaniach ([2] i [4]) wyraźnie wskazuje, że korporacje japońskie, nawet jeśli początkowo nie traktowały rynku chińskiego i południowokoreańskiego priorytetowo, miały relatywnie wysoki udział w intensyfikacji powiązań gospodarczych w regionie. Inwestycje w Chinach oraz Korei Południowej lokowane były nie tylko w sektory usługowe, ale również, a w niektórych okresach głównie w sektory przemysłowe. Przyczyniało się to do tworzenia sieci produkcyjnych oraz regionalnych łańcuchów wartości. W rezultacie wzrostu powiązań kapitałowych, rozwijały się równolegle obroty handlowe między partnerami. ***W omawianych artykułach starałem się udowodnić zatem, że Japonia wniosła stosunkowo duży wkład w rozwój regionalizacji wschodnioazjatyckiej. Wynikało to z jej przewagi konkurencyjnej, którą uzyskała w powojennym procesie swojego rozwoju gospodarczego.*** Zagadnienia te stały się także przedmiotem analiz kolejnego wskazanego artykułu *The Technological Leadership of the Japanese Economy?* [5].

W tym opracowaniu chciałem udowodnić, że poziom rozwoju technologicznego Japonii był kluczowym czynnikiem wpływającym na możliwość skutecznego realizowania strategii handlowej oraz inwestycyjnej ekspansji. Dotyczyło to zasadniczo relacji gospodarczych Japonii ze wszystkimi partnerami, wobec czego odnosiło się również do krajów Azji Wschodniej. Pomimo tego, że stopień zaawansowania technologicznego oceniany był wysoko w skali międzynarodowej, nie gwarantowało to bynajmniej stabilizacji. Przeciwnie, coraz bardziej złożone otoczenie międzynarodowe i konkurencja ze strony innych krajów powodowały konieczność dostosowań w obszarze technologii (Pasierbiak, 2013). W coraz większym stopniu konkurentami stawały się takie kraje jak Chiny oraz Korea Południowa. Choć Japonia wciąż utrzymuje wydatki na B+R na wysokim poziomie, to już w 2010 r. w Korei Południowej wydatki na działalność badawczo-rozwojową w relacji do PKB przekroczyły wskaźnik obliczony dla Japonii (3,74 wobec 3,31%). W przypadku Chin wskaźnik ten był wciąż jeszcze wyraźnie niższy (1,76% PKB w 2010 r.), ale można zaobserwować tutaj wysoką dynamikę wzrostu. Słabnąca pozycja Japonii w obszarze technologii wobec wschodnioazjatyckich konkurentów uwidoczniła się także w strukturze rzeczowej handlu. W omawianym artykule ***wskazywałem, że w odniesieniu do Korei Południowej, ale przede wszystkim do Chin pozycja Japonii w światowym eksporcie dóbr zaawansowanych technologicznie zdecydowanie spadła.*** Co więcej, zmniejszyło się

również znaczenie handlu towarami *high-tech* w całkowitym eksporcie Japonii. Zupełnie odmienne tendencje występują zarówno w przypadku Korei Południowej, jak i Chin. I znowu, jak podkreślam w artykule, wynika to ze zmian strukturalnych, zachodzących w procesach produkcyjnych, handlu międzynarodowym i inwestycjach bezpośrednich. Wszystkie te tradycyjne powiązania ekonomiczne pomiędzy krajami powinny być wzięte pod uwagę, bowiem wszystkie bez wyjątku mają znaczenie (rosnące) w kształtowaniu globalnych i regionalnych łańcuchów wartości. **Poszukiwanie efektywności kosztowej przez japońskie korporacje wpływa na wzrost ich zainteresowania produkcją w lokalizacjach o niższych kosztach, a to z kolei implikuje zmiany w handlu i inwestycjach. Coraz większe znaczenie ma w tym układzie handel wewnątrzgałęziowy, obrót częściami oraz komponentami**, które charakteryzują współczesne relacje między krajami Azji Wschodniej.

Podsumowując, w omawianym obszarze badawczym, wykazałem, że **Japonia była kluczowym inicjatorem rozwoju powiązań ekonomicznych w Azji Wschodniej**, przyczyniając się do wzrostu współzależności regionalnej. Miało to miejsce w obszarze handlu oraz przede wszystkim w zagranicznych inwestycjach bezpośrednich. Konsekwencją połączenia obu rodzajów działalności był rozwój regionalnych sieci produkcyjnych, traktowanych jako bardziej nowoczesne powiązania pomiędzy współczesnymi gospodarkami. **Współpraca przedsiębiorstw japońskich z partnerami wschodnioazjatyckimi przyczyniła się do wystąpienia efektu technologicznego *spill-over*, który sprzyjał awansowi technologicznemu Chin oraz Korei Południowej, powodując jednocześnie relatywne osłabienie pozycji Japonii w tym obszarze.** Przejawiało się to m. in. w ewolucji struktury rzeczowej obrotów – Japonia, w odróżnieniu od Chin i Korei Południowej w coraz mniejszym stopniu eksportowała towary zaawansowane technologicznie. Wydawałoby się, iż sukces gospodarczy, który osiągnęła Japonia po II wojnie światowej powinien być naturalną podstawą osiągnięcia i utrzymania pozycji lidera w regionie. Okazuje się jednak, że silna pozycja ekonomiczna nie wystarczy do pełnienia roli lidera integracji regionalnej. Potrzebna jest również wola zaangażowania w sprawy regionu oraz akceptacja partnerów. W przypadku Japonii zabrakło jednego i drugiego. Po pierwsze, Japonia skoncentrowana była głównie na rynku globalnym, a nie wschodnioazjatyckim, po drugie, jej siła gospodarcza wzbudzała obawy przed zdominowaniem wśród pozostałych krajów Azji Wschodniej.

B. Rozwój sieci produkcyjnych i regionalnych łańcuchów wartości jako zaawansowanej formy integracji regionalnej *de facto*

Powstanie i rozwój globalnych oraz regionalnych sieci produkcyjnych to współczesny trend występujący w gospodarce światowej (Jones & Kierzkowski, 2001). Chociaż **międzynarodowa fragmentaryzacja procesu produkcyjnego to obecnie zjawisko globalne, została zapoczątkowana i w znacznym stopniu rozwinęła się w Azji Wschodniej** (Cheng i in., 1999), **a pionierem tego typu współpracy międzynarodowej była Japonia** (Banga, 2013). Korporacje japońskie ustanawiały swoje bazy produkcyjne w krajach Azji Wschodniej oraz Azji Południowo-Wschodniej, by wykorzystywać przewagi lokalizacji i rozwijać platformy eksportowe obracające częściami i komponentami. Produkt finalny powstawał w kraju trzecim i znajdował zbytni albo na rynku japońskim, albo na rynku globalnym, sprzedawany pod marką producenta japońskiego. W ten sposób fragmentaryzacja produkcji pozwalała poprawiać konkurencyjność cenową

japońskich produktów, wskutek czego produkty te mogły skutecznie konkurować z rywalami z innych krajów rozwiniętych. Następnie tego rodzaju działania podejmowane były przez kolejne państwa rozwinięte, w związku z czym pojawiło się ogólnoświatowe zjawisko określane mianem „globalnych łańcuchów wartości” (*global value chain – GVC*), gdzie w produkcję dobra finalnego zaangażowana jest znaczna liczba krajów, regionów czy kontynentów. Jak podkreślam, **procesy te zachodzą obecnie w skali światowej, ale zapoczątkowane zostały w Azji Wschodniej, przy znacznym zaangażowaniu przedsiębiorstw japońskich.**

Zagadnienia te są podejmowane w ramach omawianego cyklu w dwóch opracowaniach z 2014 r.: *International Fragmentation of Production and Foreign Trade of China, Japan and the Republic of Korea* [6] oraz *International Fragmentation of Production and Foreign Trade of Japan* [7]. Okazuje się, że analiza porównawcza zaangażowania Japonii w międzynarodowe łańcuchy wartości (na tle Chin i Korei Południowej) prowadzi do wniosku, że pionier umiędzynarodowienia procesów produkcyjnych (Japonia), relatywnie zmniejszył zwoje zaangażowanie we fragmentaryzację. Owszem, udział zagranicznej wartości dodanej (*foreign value added - FVA*) w całkowitym eksporcie Japonii zwiększył się w okresie 1995-2009 (z 6,8% do 14,4%), niemniej w Chinach, a jeszcze w większym stopniu w Korei wzrósł on silniej. W przypadku Korei Południowej w analogicznym okresie udział zwiększył się z 24,8 do 39,4% (Pasierbiak, 2014). Oznacza to, że **zaangażowanie Japonii w regionalne łańcuchy produkcyjne jest współcześnie mniejsze niż ich głównych wschodnioazjatyckich konkurentów.** Analiza potwierdziła również znaczenie stopnia rozwinięcia międzynarodowych łańcuchów produkcyjnych dla rozwoju handlu światowego w warunkach zmiennej koniunktury gospodarczej. Kryzys finansowo-gospodarczy (2008+) i wysoki stopień sieciowości handlu międzynarodowego spowodowały gwałtowny spadek wartości obrotów handlu światowego w 2009 r. Spośród krajów Azji Wschodniej załamanie dotknęło w największym stopniu Japonię, ale również Koreę Południową oraz Chiny.

Komplementarnym obszarem analizy podejmowanym w omawianych artykułach był **wpływ uczestnictwa w procesach fragmentaryzacji na bilanse handlowe wybranych krajów z Azji Wschodniej oraz na ich ujawnioną przewagę komparatywną (RCA).** W opracowaniach starałem się wykazać, że wykorzystanie nowej metody ujmowania statystyk handlowych (wartości dodanej) i metody tradycyjnej (wartości brutto eksportu i importu) daje zróżnicowane rezultaty i może mieć wpływ na relacje handlowe krajów. W odniesieniu do efektów współpracy handlowej mierzonych bilansem handlowym, wzajemne deficyty i nadwyżki handlowe Japonii, Korei Południowej i Chin mierzone nową metodą nie są już tak duże. Wykorzystanie tej metody mierzenia handlu urealniło wartość przepływów, co może wpływać na rozwój bardziej zrównoważonych stosunków handlowych pomiędzy partnerami. W konsekwencji może przyczynić się to do wzrostu współzależności gospodarczych w regionie. Za przykład służy tutaj deficyt, który tradycyjnie wykazywała Korea Południowa w obrotach z Japonią i który, również tradycyjnie, rodził konflikty w polityce handlowej. Jeśli zmierzyć deficyt metodą wartości dodanej, okazuje się wówczas, że nadwyżka Japonii w handlu z Koreą Południową nie jest już tak wysoka, a nawet ma tendencje do spadku. W 2009 r. nadwyżka Japonii według nowej metody wyniosła 6,4 mld USD wobec 21,2 mld USD mierzonej metodą tradycyjną.

W odniesieniu do ujawnionej przewagi komparatywnej moje badania potwierdzają, że obliczenie wskaźników RCA przy wykorzystaniu metody wartości dodanej pozwala na dokładniejsze określenie przewag wykazywanych przez Chiny, Japonię i Koreę Południową. W przypadku Japonii, jej przewaga rosła w dziedzinach technologicznie zaawansowanych (m. in.

wyposażenie transportowe, wyposażenie elektryczne i optyczne). Chiny z kolei notowały wzrost przewagi w tzw. tradycyjnych przemysłach (m. in. żywność i napoje oraz tytoń; tekstylia, produkty tekstylne, skóry i obuwanie), ale także w traktowanej jako nowoczesna grupa wyposażenia transportowego. W przypadku Korei Południowej analiza wykazała, że w dominującej liczbie przypadków przewaga komparatywna mierzona nową metodą była wyższa od przewagi mierzonej metodą tradycyjną.

Podsumowując, w przedstawionych do oceny artykułach wykazuję, że **Japonia zapoczątkowała procesy rozwoju międzynarodowych sieci produkcyjnych, inicjując ten proces w bliskiej jej geograficznie Azji Wschodniej**. Tym samym podjętą aktywnością oddziaływała na tworzenie regionalnych łańcuchów wartości, jako nowego jakościowo powiązania ekonomicznego w Azji Wschodniej, uzupełniającego tradycyjne związki handlowo-inwestycyjne. **Z tego względu należy pozytywnie ocenić wpływ Japonii na rozwój integracji regionalnej w Azji Wschodniej w jej aspekcie rynkowym**. Proces, który rozpoczęły korporacje japońskie, stosunkowo szybko rozwinęły przedsiębiorstwa z dynamicznie rozwijającej się gospodarczo Korei Południowej oraz Chin. Obecnie to podmioty z tych krajów w dużym stopniu kształtują międzynarodowe sieci produkcyjne. Coraz wyraźniej widać, że **współcześnie rolę lidera w promowaniu wschodnioazjatyckiej współpracy produkcyjnej przejęły Chiny**. Kraj ten wyrósł na główne centrum produkcyjne (*production hub*) w Azji Wschodniej, stając się najważniejszym rynkiem zaopatrzenia i zbytu dla większości gospodarek regionu, a dużą rolę w tym procesie odegrały regionalne sieci produkcyjne.

C. Rosnąca rola Chin w rozwoju regionalnego układu powiązań handlowych, inwestycyjnych i produkcyjnych

Oslabianie pozycji gospodarczej Japonii oraz wzmocnienie pozycji Chin (Oziewicz, 2015) powoduje, że **w Azji Wschodniej mamy obecnie do czynienia z konkurencyjnym układem dwóch ośrodków regionalnych**. Jednocześnie potencjał gospodarczy wskazuje na przewagę Chin, co sugeruje, iż to one powinny mieć wiodącą pozycję w kształtowaniu wewnątrzregionalnego układu współzależności ekonomicznych. Analiza tendencji rozwojowych w zakresie powiązań gospodarczych daje możliwość przedstawienia ewolucji oraz dokonania oceny ról pełnionych przez poszczególne kraje w tworzeniu regionalnych układów handlowych, inwestycyjnych oraz produkcyjnych. Zagadnienia te są przedmiotem mojego zainteresowania w czterech artykułach [8], [10], [13] i [15].

W artykułach: *Tendencje wymiany towarowej ASEAN z Chińską Republiką Ludową* [8] oraz *Developments of Chinese Foreign Direct Investment in the ASEAN (2000-2013)* [10], koncentruję się na rosnącej gospodarczej roli Chin w regionie Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN). **W przypadkach obu powiązań (handlu i zagranicznych inwestycji bezpośrednich)** staram się wykazać, iż **znaczenie Chin dla krajów partnerskich zdecydowanie wzrosło** w analizowanym okresie. W dziedzinie handlu towarowego, która jest analizowana w artykule [8], wykazywałem, że z punktu widzenia ugrupowania ASEAN i jego krajów członkowskich, Chiny stały się wiodącym rynkiem zaopatrzenia i zbytu. Dynamika obrotów między ASEAN i Chinami była wysoka i jednocześnie wyższa niż z innymi głównymi partnerami ugrupowania. Oznaczało to, że właściwie jedynym kierunkiem geograficznym, który zwiększał swój udział w handlu ASEAN

był kierunek chiński. W latach 1995-2013 udział tego kraju wzrósł z 2,7 do 12,1% w eksporcie i z 3 do 13,3% w imporcie ASEAN (Pasierbiak, 2015b). Z punktu widzenia indywidualnych krajów sytuacja zmieniała się analogicznie. Bardziej rozwinięte kraje ASEAN, które dominują w handlu ugrupowania z Chinami wykazywały wzrost udziałów (np. do 13,5% eksportu Malezji w 2013 r., 12,4% Indonezji, 12,2% Filipin). Także dla krajów, gdzie wartość obrotów była niższa, udział Chin był wysoki. Dla przykładu w 2013 r. aż 32,6% całkowitego eksportu Laosu trafiło na rynek chiński. Innym zagadnieniem, które podejmowałem w artykule była ewolucja struktury rzeczowej handlu między ASEAN i Chinami. Wnioski, które wyciągnąłem potwierdzają rosnący udział części i komponentów we wzajemnej wymianie handlowej. **Rosnąca koncentracja w wybranych grupach towarowych zarówno w eksporcie, jak i imporcie wskazuje na rosnący udział partnerów w regionalnych łańcuchach produkcyjnych.**

Dynamicznie rozwijające się powiązania handlowe, dotychczasowe dobre doświadczenia we współpracy oraz korzyści, które odnosili chińscy eksporterzy i importerzy, skłoniły ich do podjęcia kolejnego kroku i uzupełnienia już istniejących powiązań handlowych o powiązania kapitałowe. Spowodowało to wzrost efektywności ekonomicznej ich operacji. Bezpośrednia produkcja w ASEAN, co prawda, zastąpiła częściowo import z ugrupowania, ale za to przyczyniła się do obniżenia kosztów produkcji, zapewniając większą konkurencyjność eksportową chińskim korporacjom. Inwestorzy chińscy swoją działalnością przyczynili się do rozwoju regionalnych łańcuchów produkcyjnych z centrum zlokalizowanym w Chinach. Zagadnienie rozwoju chińskich inwestycji bezpośrednich w ASEAN omawiane jest w opracowaniu *Developments of Chinese Foreign Direct Investment in the ASEAN (2000-2013)* [10].

W przypadku tej aktywności stwierdziłem, że choć znaczenie Chin jako inwestora w Azji Południowo-Wschodniej nie jest najwyższe (udział kraju w całkowitym napływie ZIB do ASEAN w 2013 r. wyniósł 7,1%), o tyle od początku nowego stulecia występowała bardzo wyraźna tendencja wzrostowa. Zarówno wartość realizowanych inwestycji rośnie dynamicznie, jak również udział Chin w napływie zwiększa się systematycznie. Badania wykazały, że zaangażowanie Chin w poszczególnych krajach jest zróżnicowane, z dominacją najwyżej rozwiniętych krajów (głównie Singapur, a następnie Indonezja i Tajlandia). Niemniej z punktu widzenia wykazania rosnącej roli Chin w regionie, **ważnym wnioskiem z analizy jest wyraźnie wyższe, niż w przypadku innych krajów inwestujących, zaangażowanie Chin w krajach ASEAN pozostających na niższym poziomie rozwoju.** Chiny około 1/4 swoich inwestycji lokują w tych krajach, podczas gdy inwestorzy z USA, UE i Japonii od 6 do około 11%. Szczególnie ważne jest porównanie Chin i Japonii, jako ośrodków rywalizujących o wpływy w regionie Azji Wschodniej. **Ponieważ Chiny dywersyfikują geograficznie swoje zaangażowanie w większym stopniu niż Japonia, ich rola kształtowaniu wschodnioazjatyckich powiązań gospodarczych rośnie.** Jest to ważny wniosek potwierdzający rosnącą przewagę gospodarczą Chińskiej Republiki Ludowej w regionie Azji Wschodniej.

W artykule *Trade Regionalization in Contemporary East Asia* [13] analizuję zmiany zachodzące w obszarze handlu w Azji Wschodniej w latach 1995-2014. Podstawowa konkluzja, którą wyciągnąłem jest następująca: o ile procesy regionalizacji handlowej w Azji Wschodniej rzeczywiście zachodzą, o tyle są one stosunkowo mało dynamiczne. Wynika to z wysokiego stopnia polegania krajów regionu na rynkach światowych. Wszystkie najważniejsze kraje Azji Wschodniej, w tym **Chiny i Japonia, są mocno zaangażowane w przepływy ogólnoswiatowe, dlatego powiązania wewnątrzregionalne nie są dla nich najważniejsze.** W artykule staram się wykazać, że **z punktu widzenia rozwoju wschodnioazjatyckiej regionalizacji handlowej**

kluczową rolę pełnią Chiny z ich aktywnością wewnątrzregionalną. Niemniej jednak, z punktu widzenia Chin udział krajów Azji Wschodniej w całkowitych obrotach tego kraju obniżył się w badanym okresie (w większym stopniu w dziedzinie eksportu, w mniejszym natomiast w imporcie). Jeśli Chiny to największa gospodarka w regionie, to obserwowane zmiany skłaniają do wniosku, że wpływ Chin na intensywność handlu wschodnioazjatyckiego mógłby być większy. Okazuje się jednak, że rynki zewnętrzne są ważniejsze dla Państwa Środka niż rynek Azji Wschodniej. Jednocześnie zmiany wyraźnie pokazują, że rola i postawa Chin są kluczowe dla rozwoju wewnątrzregionalnych powiązań handlowych. W opracowaniu potwierdziłem to spostrzeżenie, obliczając wskaźnik intensywności handlu (TII) dla całego regionu oraz dla wszystkich indywidualnych krajów. Zarówno w eksporcie, jak i imporcie wskaźnik obniżył się, przy czym w dużej mierze wynikało to z niskiego i spadającego wskaźnika obliczonego dla Chin. W imporcie, a szczególnie w eksporcie intensywność handlu wewnątrzregionalnego Chin gwałtownie spadła i w 2014 r. osiągnęła najniższy poziom dla wszystkich analizowanych gospodarek. Uwzględniając fakt, że Chiny to pierwsza gospodarka regionu oraz lider światowego eksportu i importu, ponownie potwierdziłem, że **tendencje, które występują w chińskim handlu, mają najważniejsze znaczenie dla współzależności handlowych w regionie wschodnioazjatyckim.**

W kolejnym artykule *In the Quest for Dominance in East Asia: Evolution of Economic Position of Japan and China* [15], podejmuję problem ewolucji gospodarczego znaczenia dwóch rywalizujących o przywództwo w Azji Wschodniej krajów: Japonii i Chin. Analizą objęte są, rozpatrywane w skali regionalnej, takie obszary, jak produkcja, handel oraz inwestycje bezpośrednio. W artykule wskazuję, że **Chiny coraz wyraźniej zajmują pozycję dotychczas przypisaną Japonii w odniesieniu do produkcji i handlu, natomiast w obszarze inwestycji sytuacja jest bardziej złożona.** W odniesieniu do roli w tworzeniu regionalnego PKB, przy relatywnie stabilnym udziale ASEAN oraz Korei Południowej (łącznie z udziałem na poziomie około 20-21%), Chiny wykazują długookresowy wzrost swojego udziału (do 42,7% w 2015 r.), Japonia natomiast spadek (do 36% w tym samym roku). Jest to częściowo wynikiem wyższej dynamiki produktywności pracy w Chinach, którą obserwuje się w całym analizowanym okresie 1997-2015. W 2009 r. różnica między wzrostem produktywności pracy w Chinach w stosunku do Japonii wyniosła aż 12 p. p. na korzyść Chin. Wniosek, który stąd wynika jest dosyć oczywisty: rola Chin w produkcji regionalnej znacznie wzrosła, rola Japonii spadła. Zwiększa to możliwości oddziaływania Chin na partnerów w regionie samym potencjałem gospodarczym. W obszarze handlu starałem się wykazać, że Chiny zwiększyły swoją rolę w obrotach wewnątrzregionalnych zarówno po stronie eksportu, jak i importu. Obliczone wskaźniki struktury geograficznej pokazują, że w latach 1997-2015 udział Chin w eksporcie wzrósł z 14,2 do 32,6%, a w imporcie z 14,4 do 30,3%. W przypadku Japonii odpowiednie zmiany polegały na spadku udziału z 31,3 do 15,7% (w eksporcie) i z 27,3 do 17,2% (w imporcie). W przypadku ASEAN wystąpiły tendencje regresyjne, natomiast w przypadku Korei Południowej zmiany nie były bardzo znaczące. **Dla potwierdzenia hipotezy o rosnącej i dominującej obecnie roli Chin w handlu wewnętrznym w Azji Wschodniej, wskazuję na pozycję tego kraju w rankingu najważniejszych rynków eksportowych i importowych dla krajów Azji Wschodniej** (Pasierbiak, 2017). Między 1997 i 2015 r. Chiny poprawiły swoją pozycję we wszystkich przypadkach (dla wszystkich krajów, w eksporcie i imporcie). W sześciu przypadkach (na dwanaście) w 2015 r. Chiny były pierwszym rynkiem zbytu dla partnerów. W dziedzinie importu rola Chin była jeszcze wyższa, bowiem w dziewięciu przypadkach Chiny były najważniejszym rynkiem zaopatrzenia. Zatem, jak podkreśliłem w opracowaniu, **rola Chin w kształtowaniu strumieni handlowych w regionie jest**

już obecnie wysoka, a do tego jeszcze się wzmacnia. Analiza ZIB przeprowadzona w opracowaniu pokazuje, że **Chiny prowadzą aktywność inwestycyjną w regionie, aczkolwiek nie jest ona jeszcze mocno rozwinięta.** W 2012 r. Chiny posiadały raczej niewielki udział w skumulowanych inwestycjach, które napłynęły do Azji Wschodniej (5,5%), natomiast wzrastał udział krajów ASEAN (do 40,7% w tym samym roku), a Japonii spadał (do 40%). Większe znaczenie miały Chiny jako miejsce lokaty inwestycji, ale tutaj od 2005 r. zaobserwowałem spadek udziału z poziomu 57,4% do 33,6% w 2012 r. Wyniki, które otrzymałem wskazują, że rola Chin w wewnątrzregionalnych przepływach zagranicznych inwestycji bezpośrednich nie jest nadmiernie wysoka, aczkolwiek rola ta rośnie także w tym obszarze. Aktywność inwestycyjna korporacji chińskich ma obecnie w większym stopniu charakter globalny (m. in. związany z realizacją programu Road and Belt Initiative), niż regionalny.

Podsumowując tę część cyklu, w omówionych artykułach ([8], [10], [13], [15]) starałem się wykazać, że Chiny są współcześnie wiodącą gospodarką Azji Wschodniej, a co za tym idzie, odgrywają najważniejszą rolę w kształtowaniu powiązań gospodarczych, w tym głównie handlowych i produkcyjnych, a w mniejszym stopniu inwestycyjnych. **Odpowiadając na postawione pytanie badawcze, można stwierdzić, że Chiny osiągnęły większe efekty w integracji regionu w obszarze handlu i produkcji niż Japonia. Z drugiej strony, inwestycyjne efekty integracyjne w przypadku Chin nie są tak wysokie jak w obszarze handlu oraz w porównaniu do ich głównego rywala.** Japonia wciąż pozostaje głównym inwestorem i źródłem kapitału w Azji Wschodniej. W konkluzji można stwierdzić, że podczas gdy Japonia traci swoje wpływy w regionie, Chiny są na ścieżce wzrostowej – ich rola w intensyfikacji gospodarczych współzależności w Azji Wschodniej rośnie.

D. Preferencyjne układy handlowe jako instrument utrzymania wpływów Japonii w regionie Azji Wschodniej

W II połowie lat 90. rząd japoński stanął przed strategicznym dylematem: w jaki sposób utrzymać swoją pozycję w regionie Azji Wschodniej w warunkach coraz bardziej niesprzyjających czynników wewnętrznych i wyzwań zewnętrznych. Przedłużająca się stagnacja gospodarcza w kraju, uwidaczniające się problemy strukturalne, nadmierna regulacja to tylko niektóre z problemów, z którymi borykała się gospodarka Japonii. Z drugiej strony, w aspekcie zewnętrznym uwidoczniła się już ostra rywalizacja z Chinami o przywództwo gospodarcze w regionie, przeciągała się finalizacja rundy rokowań multilateralnych na forum WTO, następował rozwój integracji regionalnej w Ameryce Północnej i w Europie, pojawiła się także duża aktywność konkurentów w samej Azji Wschodniej (Chiny, Korea Południowa i ASEAN intensywnie zabiegały o partnerów poprzez zawieranie licznych preferencyjnych porozumień handlowych).

Pod koniec lat 90. Japonia zdecydowała się na reorientację swojej zagranicznej polityki handlowej – promocja układów handlowych zawieranych przez ten kraj miała rozwiązać wiele z wymienionych problemów, ale przede wszystkim służyć jako instrument utrzymania wpływów w Azji Wschodniej. Działania na poziomie regionalnym zostały uznane za komplementarne wobec inicjatyw podejmowanych na forach multilateralnych. Tym samym Japonia zaczęła prowadzić tzw. wielowarstwową politykę handlową (*multilayered trade policy*).

Pytanie badawcze, które postawiłem, analizując ten obszar badawczy jest następujące: czy preferencyjne układy handlowe stanowiące w pewnym stopniu sposób na utrzymanie

wpływów Japonii w regionie Azji Wschodniej są efektywnym instrumentem konkurencji z Chinami? Odpowiedzi na tak postawione pytanie udzielają artykuły: *Preferencyjne porozumienia handlowe w zagranicznej polityce handlowej Japonii* [9], *Shift in Japanese Policy Towards Preferential Trade Agreements and its Impact on Foreign Merchandise Trade* [14] oraz *Japan's Role in East Asian Economic Regionalism* [16].

W artykule [9] weryfikuję hipotezę mówiącą o tym, że zmiana polityki Japonii wobec porozumień preferencyjnych była podyktowana po pierwsze, chęcią ograniczenia strat wynikających z nie uczestniczenia w tego rodzaju porozumieniach oraz po drugie, chęcią osiągnięcia dodatkowych korzyści. A zatem **w artykule tym staram się dowieść, iż postawa Japonii była raczej bierną reakcją, niż aktywnym działaniem, a głównym powodem zmiany polityki handlowej w tym zakresie była chęć minimalizacji strat wynikających z rosnącej aktywności innych podmiotów, w tym głównie Chin**. Od początku XXI w. zauważyć można intensywny proces negocjowania i zawierania porozumień przez Japonię, które swoim zakresem obejmowały nie tylko towary, lecz często również usługi oraz inne specyficzne obszary bilateralnej współpracy (Pasierbiak, 2015a). **Japonia przyjęła zatem strategię negocjowania kompleksowych umów o partnerstwie gospodarczym**. Wzrost liczby zawartych porozumień oznaczał wzrost udziału w całkowitych obrotach handlowych tych strumieni, które objęte były warunkami preferencyjnymi (18,9% w 2013 r.).

Kontynuacją bezpośrednich badań nad porozumieniami preferencyjnymi w polityce handlowej Japonii był artykuł [14], w którym analizuję handlowe efekty zawieranych porozumień. Wykorzystując metodę statystyki deskryptywnej oraz analizy wskaźnikowej podkreślam, że w obszarze handlu Japonia może liczyć na pozytywne efekty swojej polityki zawierania porozumień preferencyjnych, aczkolwiek nie są one jednoznacznie korzystne. Po wejściu w życie porozumień preferencyjnych ogólnie rzecz biorąc dynamika eksportu do krajów partnerskich wzrosła, natomiast importu spadła. **Analiza bilansu handlowego Japonii z partnerami w okresie obowiązywania porozumień daje podstawy do ostrożnego optymizmu**. Bilans handlowy Japonii z tymi krajami poprawia się, choć deficyt wciąż występuje. Inną kwestią podjętą w artykule jest zawieranie porozumień z tak mało handlowo znaczącymi dla Japonii krajami, jak m. in. Mongolia. Wydaje się, że promowanie porozumień tego rodzaju podyktowane jest dążeniem do uzyskania za wszelką cenę wysokiej liczby zawartych porozumień (podobnej do rywalizujących z Japonią Chin oraz Korei Południowej), a nie szukanie rzeczywistej współpracy nakierowanej na osiągnięcie efektów ekonomicznych. Niemniej, w artykule podkreślam, że Japonia stara się konsekwentnie realizować przyjętą strategię, mającą odwrócić trend spadkowy pozycji gospodarki japońskiej w gospodarce światowej i regionie Azji Wschodniej (Pasierbiak, 2016a).

W podobny sposób przedstawiam zmianę polityki Japonii wobec preferencyjnych porozumień handlowych w kolejnym artykule [16]. Podejmuje on szerszy problem roli Japonii w rozwoju regionalizmu w Azji Wschodniej od połowy lat 80. XX w. Dość długi horyzont czasowy przyjęty w opracowaniu pozwolił przedstawić ewolucję i ocenić podejście Japonii do rozwoju regionalizmu. Podkreślam tu, że do końca lat 90. kraj ten preferował rozwiązania multilateralne, co wynikało z kilku powodów. Po pierwsze, Japonia wykazywała znacznie wyższą dynamikę rozwojową niż reszta świata oraz inne kraje wschodnioazjatyckie. Ta sytuacja oznaczała, że nie była skłonna do zawierania dyskryminacyjnych porozumień, mających zapewnić im dostęp do rynków. Przeciwnie, uznawała, że to siły rynkowe są w stanie lepiej promować integrację, nawet bez formalnych ram instytucjonalnych. Po drugie, Japonia miała ambicje globalne, a nie regionalne. Azja Wschodnia traktowana była wówczas jako źródło zaopatrzenia oraz platforma

eksportowa. Po trzecie, Japonia miała historycznie trudne relacje z krajami Azji Wschodniej (z Chinami czy Koreą Południową), jako skutek militarnej i ekonomicznej ekspansji w czasie II wojny światowej. Po czwarte, silnie związana ze Stanami Zjednoczonymi, Japonia była podporządkowana polityce amerykańskiej. Stany Zjednoczone w tamtym czasie wymuszały na Japonii brak indywidualnie prowadzonej polityki wobec Azji Wschodniej. **Zatem podejście Japonii do regionalizmu uzależnione było od czynników zewnętrznych, takich jak polityczne i ekonomiczne związki ze Stanami Zjednoczonymi, od stanu gospodarki wewnętrznej, a także od sytuacji ekonomicznej w regionie i świecie.** Kiedy wybuchł kryzys azjatycki (1997), Stany Zjednoczone w ocenie krajów azjatyckich (również Japonii) nie zareagowały właściwie. W tych warunkach, kraje azjatyckie zwiększyły zainteresowanie współpracą, która przejawiała się m. in. w rozwoju bilateralnych i multilateralnych preferencyjnych porozumień handlowych. Kraje ASEAN, Chiny oraz Korea Południowa zaczęły na coraz szerszą skalę negocjować porozumienia. W reakcji na ten wzrost aktywności, Japonia również przyjęła strategię dotyczącą preferencyjnych układów handlowych (2002). Ze względu na duże zaangażowanie wielu krajów regionu w proces negocjowania i zawierania preferencyjnych porozumień handlowych, pozycja Japonii nie jest silna. **Na tej podstawie nie można zatem stwierdzić, że kraj ten posiada wiodącą rolę we wschodnioazjatyckim regionalizmie.**

Podsumowując, w omówionych artykułach ([9], [14], [16]) starałem się wykazać, że **Japonia zmieniając swoją politykę handlową i promując porozumienia preferencyjne próbowała odwrócić negatywne tendencje związane z osłabieniem jej pozycji w Azji Wschodniej, szczególnie wobec rosnącej pozycji Chin. Jednak działanie to nie jest całkowicie skuteczne.** O ile wpływ porozumień na handel Japonii, choć niejednoznaczny, jest ogólnie raczej pozytywny, to najważniejszy pretendent do przywództwa w Azji Wschodniej również prowadzi podobną, a być może jeszcze bardziej intensywną politykę zawierania preferencyjnych porozumień. Tym samym niweluje to możliwość przechwytywania korzyści przez Japonię, co powoduje, że utrzymanie wiodącej roli w regionie Azji Wschodniej staje się utrudnione. Można zatem stwierdzić, że **preferencyjne układy handlowe nie są efektywnym instrumentem utrzymania wpływów Japonii w regionie w konkurencji z Chinami.**

E. Wschodnioazjatyckie procesy integracyjne w warunkach wzrostu pozycji Chin i spadku pozycji Japonii w gospodarce regionu i w globalnym układzie sił

a. Wpływ zmiany układu sił w regionie na integrację regionalną *de facto*

Charakterystyczną cechą integracji regionalnej w Azji Wschodniej, jak już podkreślałem, jest przewaga integracji realnej nad instytucjonalną, co oznacza, że jest to proces stymulowany przede wszystkim przez czynniki ekonomiczne (Drelich-Skulska, 2012). Dlatego **szczególnego znaczenia nabiera kwestia układu sił ekonomicznych występujących w regionie.** Kraj, który dysponuje siłą wielowymiarową (polityczną, militarną, ekonomiczną i kulturową), może efektywniej kształtować i realizować własny układ preferencji. Zagadnienie to, ograniczone do wymiaru gospodarczego, stanowi wyodrębniony obszar badawczy prezentowanego cyklu publikacji.

Analizy dotyczące wpływu zmiany układu sił w regionie na integrację regionalną *de facto* przeprowadziłem w opracowaniach: *Trade Regionalization in Contemporary East Asia* [13], *In the*

Quest for Dominance in East Asia: Evolution of Economic Position of Japan and China [15], *Japan's Role in East Asian Economic Regionalism* [16] oraz w *Infrastructure as a Prerequisite for East Asian Economic Integration* [18].

W pierwszym z wymienionych opracowań ([13]) wykazywałem, że regionalizacja, jako współczesna tendencja występująca w gospodarce światowej, rozwija się również w Azji Wschodniej, przy czym tempo jest tutaj stosunkowo nieduże. **Z analiz wynika, że współzależności wewnątrzregionalne ewoluują w wyniku zmiany układu sił gospodarczych w Azji Wschodniej: wysoka i rosnąca rolę odgrywają Chiny, słabnie pozycja Japonii, a pozycja ASEAN jako całości oraz Korei Południowej jest względnie stabilna.** Wskutek tej ewolucji możliwości oddziaływania poszczególnych aktorów na związki ekonomiczne w regionie również się zmieniają. W opracowaniu podkreślałem rosnące znaczenie Chin, jako głównego obecnie centrum gospodarczego regionu. Przejawia się to w pełnieniu roli centrum produkcyjnego (*production hub*) w Azji Wschodniej oraz w roli centrum handlowego (*trade hub*). Rosnący potencjał gospodarczy pozwolił Chinom osiągnąć pozycję gospodarki wiodącej w regionie, głównie kosztem Japonii. W konsekwencji tego swoją masą gospodarczą przyciągają mniejsze gospodarki regionu, kształtując intensywność powiązań handlowych, inwestycyjnych i produkcyjnych. W artykule podkreślałem jednak, że **pozycja Chin w kształtowaniu wschodnioazjatyckiego regionalizmu jest determinowana również przez ewolucję globalnego układu sił. Chiny nie tylko są głównym centrum ekonomicznym Azji Wschodniej, są także drugą gospodarką świata z ambicjami globalnymi, a niekoniecznie wyłącznie regionalnymi.** W dziedzinie handlu przejawia się to w dużym znaczeniu rynku globalnego dla chińskich eksporterów i importerów. W związku z tym, co również starałem się wykazać w artykule, znaczenie rynku wschodnioazjatyckiego w chińskim imporcie, a przede wszystkim w eksporcie obniżyło się (Pasierbiak, 2016b). Negatywny wpływ rosnącej pozycji globalnej Chin potwierdza również analiza wskaźnika intensywności handlu wewnątrzregionalnego, który pogorszył się dla obu strumieni handlowych (eksportu i importu), przy czym znów w przypadku eksportu w większym stopniu.

Zmiana układu sił w Azji Wschodniej w kontekście rywalizacji gospodarczej Japonii z Chinami przedstawiona została w kolejnym artykule [15]. Podjęta tutaj analiza ewolucji pozycji obu krajów w sferze produkcji, handlu i inwestycji wewnątrzregionalnych **pozwoliła mi na sformułowanie jednoznacznego wniosku o osiągnięciu przewagi Chin nad Japonią w pierwszych dwóch sferach oraz o rozpoczęciu, choć powolnym, doganiania Japonii w sferze zagranicznych inwestycji bezpośrednich.** Badania prowadzone w sferze handlu potwierdziły hipotezę o zamianie ról gospodarczych między Japonią i Chinami w tym obszarze, na korzyść tego ostatniego kraju. Jednocześnie w artykule wykazywałem, że przewaga Chin nad Japonią oznaczała również większą skłonność tego kraju do przyjmowania inwestycji zagranicznych, co skutkowało rosnącym poziomem współzależności ekonomicznych tego kraju w porównaniu do rywala. W części podsumowującej stwierdzam, że chociaż Chiny jeszcze nie mogą być traktowane jako gospodarka absolutnie dominująca, to dosyć łatwo można wskazać sfery, w których już teraz mają przewagę.

W kolejnym artykule [16] odnoszę się do omawianego obszaru badawczego analizując m. in. ewolucję sił gospodarczych w regionie od połowy lat 80. Podkreślałem w nim relatywnie niską dynamikę wzrostu gospodarczego Japonii. Kraj ten wykazywał najniższy wzrost PKB spośród wszystkich krajów Azji Wschodniej. Jednocześnie Chiny, ale także Korea Południowa oraz ASEAN notowały zasadniczo wyższe niż japońskie i światowe tempo wzrostu. **W konsekwencji,**

podczas gdy pozycja gospodarcza Azji Wschodniej rośnie, to również zachodziły w niej ważne zmiany układu sił gospodarczych. Japonia ze względu na swoją słabnącą pozycję ekonomiczną nie była w stanie osiągnąć pozycji lidera integracji regionalnej.

Rywalizacja Japonii i Chin o wpływy w regionie przejawia się w wielu obszarach. Opisane już zostały zmiany zachodzące w zakresie regionalnego handlu, inwestycji czy produkcji. Niemniej **można wskazać dodatkowo pewne specyficzne obszary, w których taka konkurencja jest ostra i bardzo widoczna, a analiza rywalizacji daje możliwość wyciągnięcia wniosków dotyczących integracji wschodnioazjatyckiej.** Jednym z takich specyficznych obszarów jest infrastruktura kolejowa w regionie. Oba kraje, Japonia i Chiny, dysponują obecnie technologią pozwalającą na budowę infrastruktury dla potrzeb kolei wielkich prędkości. Choć tradycyjnie to Japonia wykazywała przewagę nad Chinami, szybki awans technologiczny Chin pozwala obecnie korporacjom tego kraju dokonywać ekspansji zagranicznej. W artykule [18], który dotyczy szerszego problemu – wpływu rozwoju infrastruktury na możliwości intensyfikacji integracji ekonomicznej w Azji Wschodniej wskazuję, że rywalizacja Japonii i Chin w tym obszarze nie dość, że jest bardzo ostra, to może destruktywnie wpłynąć na możliwości głębszej integracji w Azji Wschodniej. Japonia straciła monopol, a korporacje chińskie coraz skuteczniej rywalizują o kontrakty w regionie Azji Południowo-Wschodniej. Z jednej strony jest to przejaw zmiany układu sił i walki o dominację, z drugiej strony jest to zagrożenie dla procesów integracyjnych w regionie. Jeżeli do tego dołączyć brak kompatybilności technicznej sieci kolejowych proponowanych przez Japonię i Chiny, wówczas równoległy rozwój projektów japońskich i chińskich będzie stanowił raczej przeszkodę niż zachętę do rozwoju integracji wschodnioazjatyckiej.

Argumentacja przedstawiona w artykułach [13], [15], [16], [18] pozwala sformułować **wniosek o wysokim wpływie transformacji sił gospodarczych w Azji Wschodniej na rozwój integracji de facto w regionie.** Rywalizacja Chin i Japonii o wpływy powoduje, że oba kraje szukają każdej możliwości intensyfikacji powiązań handlowych, inwestycyjnych i produkcyjnych. Ewolucji potencjału ekonomicznego i tym samym układu sił w regionie towarzyszy równoległy proces organizowania związków gospodarczych. Wyrażna jest tendencja do centralizacji roli Chin oraz osłabiania znaczenia Japonii.

b. Wpływ ewolucji układu sił gospodarczych na instytucjonalne podstawy integracji regionalnej w Azji Wschodniej

Wbrew silnemu zróżnicowaniu, przejawiającemu się w m. in. w obszarze politycznym, społecznym czy gospodarczym, wschodnioazjatycka współzależność gospodarcza rośnie (Skulska, 2011). Korzyści, które powstają w wyniku tych procesów, skłaniają zainteresowane kraje do pogłębiania współpracy. Zatem rozwój regionalizacji w Azji Wschodniej stał się jedną z przyczyn wzrostu zainteresowania krajów regionu integracją instytucjonalną. Jest to proces naturalny, ponieważ kraje uczestniczące w integracji rynkowej widzą w większej instytucjonalizacji możliwość uporządkowania i uregulowania środowiska, w którym funkcjonują. **Kraje Azji Wschodniej zaczęły sobie uświadamiać, że posiadanie efektywnego mechanizmu współpracy jest istotne z punktu widzenia promowania regionalizacji rynkowej.** Dodatkowo, regionalizm wschodnioazjatycki może być traktowany jako reakcja obronna na procesy zachodzące w innych regionach świata.

Zagadnienia te są przedmiotem mojego zainteresowania w trzech artykułach: *Institutional Economic Integration in East Asia: Evolution, Assessment, and Prospects* [12], *Chiny a wschodnioazjatycka integracja gospodarcza de iure* [13] oraz *Causes, Origins and Possible Effects of the ASEAN Economic Community (AEC)* [17].

W pierwszym z wymienionych artykułów ([12]) analizuję ewolucję regionalizmu wschodnioazjatyckiego od połowy lat 80. XX w. Wskazuję, że rozwój tego procesu jest skorelowany ze zmianą układu sił gospodarczych w regionie, ale również jest motywowany innymi czynnikami. Niemal do końca XX w. w Azji Wschodniej nie występowała integracja instytucjonalna (poza utworzeniem ASEAN w 1967 r., a następnie Strefy Wolnego Handlu ASEAN w 1992 r.). Wynikało to z wysokiego stopnia podporządkowania najważniejszych krajów regionu polityce Stanów Zjednoczonych, ale przede wszystkim z dosyć niskiego potencjału gospodarczego (poza Japonią) oraz niskiego stopnia współzależności wewnątrzregionalnych. **Japonia, której dominująca siła gospodarcza mogła stać się podstawą rozwoju integracji instytucjonalnej, nie wykorzystała tej możliwości**, po pierwsze, ze względu na wspomniane podporządkowanie Stanom Zjednoczonym, po drugie, ze względu na nacisk, jaki kładła na rozwój powiązań realnych. Pozostałe kraje Azji Wschodniej, poza Malezją, również nie były skłonne do rozwijania współpracy instytucjonalnej w tamtym okresie. **W kolejnych latach wystąpiły dosyć duże zmiany jeśli chodzi o układ sił gospodarczych. Jak staram się wykazać w omawianym artykule, miały one znaczny wpływ na rozwój integracji instytucjonalnej.** Dynamiczny wzrost gospodarczy w Chinach oraz przedłużająca się stagnacja gospodarcza w Japonii (tzw. stracona dekada lat 90.) wpłynęły na powstanie układu dwóch konkurujących ze sobą ośrodków gospodarczych. Jednocześnie ówczesna bieżąca sytuacja gospodarcza (kryzys azjatycki z 1997 r.) wpłynęła na wzrost intensywności współpracy w Azji Wschodniej (Oziewicz, 2008). Pojawiły się po raz pierwszy wspólne, wyłącznie wschodnioazjatyckie inicjatywy kooperacyjne (np. ASEAN+3, czyli współpraca w określonych obszarach krajów ASEAN oraz Chin, Japonii i Korei Południowej). Ze względu na często rozbieżne interesy indywidualnych krajów, współpraca ta nie przebiegała bezproblemowo. Wysoki już wówczas potencjał gospodarczy Chin pozwolił np. sprzeciwić się japońskiej propozycji utworzenia Azjatyckiego Funduszu Walutowego. Japońska inicjatywa była jedną z niewielu prób wyzwolenia się tego kraju spod dominacji Stanów Zjednoczonych, niemniej spotkała się z krytyką partnera z Azji Wschodniej. Wskazując na taki rozwój sytuacji, podkreślam, że **zmiana układu sił wpływała na możliwości rozwoju współpracy integracji de iure.** Jeszcze wyraźniej podkreślam to, opisując kolejny okres, już po kryzysie azjatyckim. Siła gospodarcza Chin w regionie rosła ze względu na utrzymujące się wysokie tempo wzrostu gospodarczego. Dodatkowym czynnikiem było przyjęcie Chin do Światowej Organizacji Handlu w 2001 r. Tym samym pozycja kraju w regionie została dodatkowo wzmocniona. W artykule wykazuję, że **na przełomie XX i XXI w. zapoczątkowany został okres regionalizmu wschodnioazjatyckiego, w którym wiodącą rolę zaczęły pełnić Chiny. Zmieniła się rola odgrywana przez ten kraj: z biernego uczestnika inicjatyw, stał się aktywnym kreatorem procesu. Regionalizm wschodnioazjatycki stał się chińsko centryczny**, a każda poważna inicjatywa, ze względu na pozycję, którą zajmują Chiny w układzie sił gospodarczych regionu, nie może pomijać tego kraju.

Polityka Chin oraz inicjatywy, które podejmowały miały w nowym stuleciu największy wpływ na instytucjonalne powiązania w Azji Wschodniej. **Chiny zwróciły się w kierunku negocjowania porozumień bilateralnych z partnerami i właściwie to one rozpoczęły tzw. okres proliferacji preferencyjnych porozumień handlowych.** Wywołały tym samym efekt

domina, bowiem ich śladem zaczęły podążać Japonia, Korea Południowa, ale także inne kraje Azji Południowo-Wschodniej. Konsekwencją było powstanie rozbudowanej i skomplikowanej struktury wzajemnie przenikających się porozumień w Azji (*spaghetti bowl*). Rosnąca przewaga gospodarcza oraz globalne ambicje kraju powodowały, że Chiny swoją aktywnością obejmowały nie tylko obszar Azji Wschodniej, ale szerszy obszar Azji i Pacyfiku. Jako przykłady służą tutaj powołanie w 2001 r. Szanghajskiej Organizacji Współpracy (Shanghai Cooperation Organization), spotkania (od 2005) w ramach Szczytu Azji Wschodniej (East Asia Summit) czy rozpoczęcie w 2012 r. negocjacji o pogłębionej współpracy gospodarczej RCEP (*Regional Comprehensive Economic Partnership*).

Bardziej szczegółowo rolę Chin w rozwoju wschodnioazjatyckiego regionalizmu zajmuję się w artykule [11]. Wykazuję w nim, że Chiny są obecnie nie tylko centrum gospodarczym regionu, lecz także liderem regionalizmu w Azji Wschodniej. W opracowaniu przedstawiam ewolucję podejścia Chin wobec integracji regionalnej, wskazując na jego transformację od podejścia jawnie wrogiego do aktywnego i wspierającego. Wynikało to z umacniania się pozycji kraju w układzie sił gospodarczych regionu i świata. **Potwierdzam jednocześnie chińskocentryczność współczesnego etapu regionalizmu wschodnioazjatyckiego.** Ponadto, w opracowaniu wykazuję, że Chiny mają szersze, niż tylko regionalne, cele swojej polityki, co oznacza indywidualne podejście do kształtowania relacji z wybranymi partnerami i ostrożne podejście do integracji w ramach całego obszaru Azji Wschodniej.

Ostatnim artykułem, który uwzględnia zagadnienie wpływu transformacji układu sił na wschodnioazjatyckie procesy integracyjne w ich aspekcie instytucjonalnym jest artykuł *Causes, Origins and Possible Effects of the ASEAN Economic Community (AEC)* [17]. Tym razem jednak analiza dotyczy nie Chin czy Japonii, lecz ugrupowania ASEAN, obejmującego obecnie dziesięć krajów członkowskich z Azji Południowo-Wschodniej. Funkcjonujące od 1967 r., poważniejsze inicjatywy gospodarcze podjęło w 1992 r. (stworzenie strefy wolnego handlu ASEAN), ale przede wszystkim w nowym stuleciu. Szereg czynników związanych ze zmianami układu sił gospodarczych w regionie i świecie sprawił, że kraje ASEAN zaczęły traktować poważniej uprzednio przyjęte zobowiązania. Kraje uznały, że większy stopień integracji instytucjonalnej (utworzenie ASEAN Economic Community) pozwoli im utrzymać i wzmocnić pozycję konkurencyjną w ramach regionu, ale także w skali świata. W artykule wskazuję, że szczególną rolę odegrały w tym zakresie Chiny (Pasierbiak, 2018). **Rosnąca presja konkurencyjna ze strony tego silnego centrum gospodarczego zmotywowała kraje ASEAN do wzmocnienia wewnętrznej współpracy i podjęcia próby poprawienia swojej konkurencyjności. Miało to w zamyśle wzmocnić ugrupowanie wobec presji Chin, a więc także w regionalnym układzie sił gospodarczych.** W opracowaniu podkreślam, że integracja w ramach ASEAN rozwija się, ale nie jest to proces dynamiczny. Ponadto stwierdzam, że wysoka współzależność poszczególnych gospodarek krajów członkowskich ASEAN z gospodarką Chin nie jest czynnikiem sprzyjającym podejmowaniu kroków integracyjnych dyskryminujących kraje trzecie. Tym samym silna pozycja gospodarcza Chin wpływa na osłabienie tendencji integracyjnych w Azji Południowo-Wschodniej.

Na podstawie powyżej opisanych procesów formułuję wniosek, że **ewolucja układu sił raczej nie sprzyja podejmowaniu inicjatyw w ramach integracji ekonomicznej *de iure* w Azji Wschodniej.** Wynika to z dość dużej przewagi, którą posiadają Chiny oraz Japonia nad pozostałymi gospodarkami regionu. Inicjatywy podejmowane przez pozostałe podmioty (np. ASEAN+3) nie muszą budzić zainteresowania konkurujących ze sobą Chin i Japonii. Z kolei ostra rywalizacja między nimi powoduje, że trudno jest wyznaczać wspólne cele ekonomiczne oraz

koordynować politykę ekonomiczną, a bez tego trudno sobie wyobrazić możliwość stworzenia instytucjonalnych podstaw integracji regionalnej w Azji Wschodniej. W warunkach rywalizacji i braku współpracy Japonia i Chiny nie potrafią wypracować wspólnej strategii rozwoju integracji w regionie. Wydaje się, że oba kraje skłaniają się raczej do kontynuacji polityki rywalizacji. Ponadto, bardziej globalna niż regionalna perspektywa zarówno Chin, jak i Japonii osłabiają możliwości rozwoju regionalnej integracji *de iure* w Azji Wschodniej.

Podsumowanie wkładu w rozwój dyscypliny

Podsumowując całość zawartych w cyklu rozważań, przedstawiam istotność mojego wkładu w rozwój nauk ekonomicznych w wymiarach: teoretycznym, empirycznym, metodycznym oraz praktycznym. Za najważniejsze uważam:

W wymiarze teoretycznym:

- Zaproponowanie i wykorzystanie nowego podejścia teoretycznego do analizy procesów integracyjnych, w tym szczególnie w odniesieniu do Azji Wschodniej. Nowatorskie ujęcie polega na wyselekcjonowaniu i połączeniu elementów czterech teorii (integracji, handlu zagranicznego, zagranicznych inwestycji bezpośrednich oraz układu sił gospodarczych) i stworzeniu nowej koncepcyjnej podstawy interpretacji zjawisk integracyjnych w Azji Wschodniej.
- Wypełnienie luki badawczej dotyczącej efektów procesów integracyjnych determinowanych transformacją układu sił gospodarczych w wymiarze regionalnym. Są to nowe zjawiska i procesy, które nie uzyskały jeszcze w literaturze odpowiedniej uwagi. Szczegółowa analiza procesów zachodzących w Azji Wschodniej pozwoliła mi wskazać ten nowy kierunek badań.
- Wykazanie, że tradycyjne teorie integracji regionalnej nie są odpowiednie do analizy procesów zachodzących w Azji Wschodniej. W związku z tym, że nie rozwija się tam etapowy proces integracji instytucjonalnej (od strefy wolnego handlu przez unię celną do kolejnych form integracyjnych), nie jest możliwe zastosowanie ujęcia proponowanego do analizy procesów w Europie. Nawet w ASEAN, gdzie integracja instytucjonalna jest najbardziej zaawansowana, wykorzystanie standardowych teorii integracji może być utrudnione.
- Wykazanie, że rozwój handlu wewnątrzgałęziowego w Azji Wschodniej, stymulowany przez aktywność korporacji transnarodowych sprzyja integracji i potwierdza założenia teoretyczne o wpływie integracji gospodarczej na rozwój specjalizacji i handlu wewnątrzgałęziowego.
- Potwierdzenie założeń nowszych koncepcji zagranicznych inwestycji bezpośrednich oraz brytyjskiej szkoły międzynarodowej ekonomii politycznej o rosnącej roli korporacji w międzynarodowym (regionalnym) układzie sił gospodarczych. Potwierdzeniem jest wzmacnianie pozycji japońskich i chińskich korporacji w Azji Wschodniej.
- Potwierdzenie założeń koncepcji wskazującej postęp technologiczny jako czynnik międzynarodowej równowagi ekonomicznej. Ekspansja przedsiębiorstw japońskich w krajach Azji Wschodniej, w tym w Chinach i Korei Południowej, wraz z występowaniem efektu spill-

over, doprowadziła w pewnym stopniu do awansu technologicznego krajów lokalizacji inwestycji, co skutkowało zmianą układu sił ekonomicznych w regionie.

W wymiarze empirycznym:

- Zaprojektowanie i przeprowadzenie własnych badań empirycznych ilustrujących korzyści z regionalnej integracji gospodarczej, ale w ścisłym związku z transformacją układu sił gospodarczych w Azji Wschodniej. Jest to oryginalne, autorskie ujęcie tematyki badawczej.
- Potwierdzenie teoretycznego założenia o silnym związku między zagranicznymi inwestycjami bezpośrednimi korporacji międzynarodowych a rozwojem procesów integracyjnych w Azji Wschodniej. Wzrost zainteresowania krajów wschodnioazjatyckich inwestowaniem bezpośrednim w regionie to czynnik stymulujący integrację regionalną *de facto*. W ich wyniku rozwijają się powiązania handlowe, kapitałowe oraz produkcyjne.
- Empiryczne potwierdzenie transformacji układu sił gospodarczych w regionie Azji Wschodniej. Analizując powiązania handlowe (w tym handel wewnątrzgałęziowy), inwestycyjne i produkcyjne wykazałem, że rosnąca rola Chin i słabnąca pozycja Japonii mają wpływ na efekty integracji regionalnej. Jednocześnie wskazałem, że w warunkach globalizacji, Chiny nie są zainteresowane przejmowaniem funkcji przywódczych wyłącznie w regionie Azji Wschodniej, lecz ich obszarem oddziaływania jest cały świat.

W wymiarze metodycznym

- Zastosowanie wieloaspektowego podejścia do oceny efektów integracji gospodarczej w Azji Wschodniej, polegającego na połączeniu wybranych elementów teorii integracji, handlu zagranicznego i zagranicznych inwestycji bezpośrednich z teoriami układu sił gospodarczych. Efekty integracyjne polegające na wzroście znaczenia przepływów gospodarczych w ramach regionu były badane z uwzględnieniem zmian w układzie sił gospodarczych.
- Wykorzystanie nowej metody mierzenia handlu międzynarodowego (według wartości dodanej) do oceny stopnia ujawnionych przewag komparatywnych najważniejszych gospodarek Azji Wschodniej. Obliczone według tej metody wskaźniki RCA lepiej odzwierciedlają wykazywaną przewagę komparatywną lub jej brak.
- Opracowanie własnego narzędzia oceny wpływu zawieranych preferencyjnych układów handlowych przez Japonię na jej handel zagraniczny. Narzędzie to uwzględniało: 1) porównanie dynamiki bilateralnych obrotów handlowych Japonii z krajami partnerskimi w każdym roku obowiązywania porozumienia w relacji do ogólnej dynamiki obrotów handlowych Japonii oraz 2) porównanie zmian w zakresie bilansu handlowego Japonii z partnerami w okresie sprzed zawarcia porozumienia i po jego zawarciu.

W wymiarze aplikacyjnym:

- Wskazanie możliwych pozytywnych efektów integracji regionalnej w Azji Wschodniej, co może przyczynić się do zmiany podejścia i polityki krajów regionu wobec pogłębionej integracji. Moje publikacje w czasopiśmie azjatyckich dają szansę upowszechnienia wyników badań.

- Wykazanie, że skoro skutki zmiany układu sił gospodarczych mogą pozytywnie lub negatywnie oddziaływać na zaawansowanie procesów integracyjnych, to od najważniejszych krajów Azji Wschodniej zależy, czy przewagę zdobędą siły integrujące czy dezintegrujące region. W związku z tym współpraca Japonii i Chin byłaby czynnikiem wspierającym możliwości rozwoju procesów wschodnioazjatyckiej integracji gospodarczej. Kraje to mogłyby z korzyścią dla siebie i regionu, wypracować porozumienie oraz wspólną strategię wobec integracji w Azji Wschodniej.
- Potwierdzenie, że nowa metoda mierzenia handlu (metoda wartości dodanej) lepiej niż tradycyjna odzwierciedla międzynarodowe przepływy handlowe, co mogłoby mieć pozytywne skutki integracyjne. Jeśli metoda ta byłaby szerzej wykorzystywana do analizy powiązań handlowych krajów Azji Wschodniej, wówczas relacje między partnerami stałyby się bardziej zrównoważone, bowiem zniknęłoby źródło napięć wynikające z wysokich deficytów bilansów handlowych (mierzonych metodą tradycyjną). W takich warunkach zwiększałoby się wzajemne zaufanie partnerów, wzrosłaby współzależność wewnątrzregionalna oraz pozytywne efekty integracyjne.
- Wyraźne wskazanie, że wiodącym kierunkiem badań procesów integracyjnych w Azji Wschodniej powinny być badania nad regionalizacją (integracją regionalną *de facto*), w tym w szczególności nad związkami handlowymi, inwestycyjnymi oraz produkcyjnymi. Oddolny, rynkowy charakter integracji odróżnia procesy integracyjne w Azji Wschodniej od procesów zachodzących w ramach Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej/Unii Europejskiej, traktowanych często jako modelowe. Tym samym wyniki moich badań mogą stanowić przesłankę do odmiennego traktowania procesów integracyjnych zachodzących zarówno w warunkach integracji *de facto*, jak i *de iure*.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Poza opisanym powyżej cyklem publikacji, po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych opublikowałem dodatkowo 32 prace naukowe. Jest to efekt działalności związanej głównie z realizacją badań statutowych na Wydziale Ekonomicznym UMCS. Zakres tematyczny podejmowanych badań jest dosyć szeroki i obejmuje 4 główne obszary badawcze, w ramach których wyodrębniłem dodatkowo 11 obszarów szczegółowych. W tabeli 3 przedstawiona została syntetyczna informacja na ten temat.

(1) Ważnym obszarem mojej pracy naukowej wciąż pozostawały badania nakierowane na analizę relacji ekonomicznych między Europą i Azją. W tym obszarze wyodrębniłem dwa szczegółowe kierunki analiz: relacje Unii Europejskiej z Japonią oraz relacje UE z Koreą Południową. Wyniki badań realizowanych w ramach pierwszego kierunku **(1A)** opublikowałem w pięciu opracowaniach, które dotyczyły: fuzji i przejęć między podmiotami japońskimi i pochodzącymi z UE; bilateralnych relacji handlowych i inwestycyjnych oraz polityki handlowej prowadzonej przez partnerów wobec siebie. W odniesieniu do powiązań inwestycyjnych starałem się wykazać, że związki te były wtórne wobec relacji Japonii ze Stanami Zjednoczonymi, że w dużym stopniu miały charakter jednokierunkowy (większą aktywność wykazywały korporacje japońskie niż europejskie) i polegały często na realizacji tzw. mega-transakcji w formie fuzji

i przejść. W warunkach ogólnoświatowej hossy drugiej połowy lat 90. XX w. oraz zmiany polityki wobec napływających ZIB w Japonii, inwestorzy z krajów UE stali się bardziej aktywni.

Tabela 3. Obszary badawcze poza cyklem publikacji

Obszar badawczy	Liczba opublikowanych prac
Europa – Azja (1)	7
- Unia Europejska – Japonia (1A)	5
- Unia Europejska – Korea Południowa (1B)	2
Azja (2)	9
- Japonia (2A)	5
- Korea Południowa (2B)	3
- Integracja regionalna (2C)	1
Unia Europejska (3)	7
- Analizy makroekonomiczne (3A)	3
- Rynek pracy (3B)	3
- Integracja regionalna w ujęciu teoretycznym (3C)	1
Polska (4)	9
- Analizy makroekonomiczne (4A)	2
- Rynek pracy (4B)	4
- Gospodarka lokalna; Lublin (4C)	3

Zródło: Opracowanie własne.

W odniesieniu do powiązań handlowych, które analizowałem m. in. w opracowaniach z 2010 i 2015 roku, potwierdziła się hipoteza o ogólnym osłabieniu związków tego rodzaju między Japonią i Unią Europejską. Wykazywałem, że głównym tego powodem były transformacje układu sił ekonomicznych w Azji Wschodniej oraz stosunkowo wysokie zaangażowanie Japonii w rozwój powiązań intra-regionalnych (w tym głównie z Chinami). Dodatkowym powodem była realizowana polityka handlowa obu partnerów. Po pierwsze, choć Japonia rozwijała oficjalny dialog ekonomiczny z Unią Europejską, tym niemniej wciąż wykorzystywała instrumenty protekcjonistyczne w ich bardziej współczesnej odmianie (narzędzia nie taryfowe). Po drugie, sama UE zmieniła strategię wobec regionu Azji, i promowała rozwój związków nie tyle z rozwiniętą gospodarczo Japonią, co z dynamicznie rozwijającymi się krajami wschodnioazjatyckimi (m. in. Chinami).

Innym obszarem moich badań europejsko-azjatyckich stały się relacje handlowe i instytucjonalne między Unią Europejską i Koreą Południową, rozpatrywane w kontekście zawartego pomiędzy nimi porozumienia o strefie wolnego handlu (1B). Jest to wyraz wzrostu znaczenia preferencyjnych porozumień handlowych w polityce handlowej większości krajów świata. W swoich opracowaniach przedstawiłem porozumienie jako jedną z najbardziej zaawansowanych i kompleksowych umów, które zawarła Unia Europejska ze swoimi partnerami.

Podjąłem również próbę oceny skutków ekonomicznych porozumienia, aczkolwiek ze względu na dość krótki okres funkcjonowania strefy, sformułowane wnioski nie mogły być jednoznaczne.

(2) Poza relacjami Europa-Azja, podejmowałem również badania dotyczące samego regionu Azji oraz wybranych krajów azjatyckich. W tym obszarze koncentrowałem się głównie na badaniu gospodarki Japonii, jako silnego, lecz słabnącego centrum gospodarczego regionu i świata (**2A**). Analizowałem przede wszystkim: pozycję Japonii w gospodarce światowej, zmiany w realnych powiązaniach gospodarczych tego kraju, tj. zagranicznych inwestycjach bezpośrednich oraz przepływach handlowych. W ramach tych ostatnich, koncentrowałem się nie tylko na roli Japonii, którą odgrywa w światowym eksporcie towarów, ale podkreślałem zmiany zachodzące w strukturze rzeczowej handlu z punktu widzenia jego intensywności technologicznej. Ogólny wniosek, który wynika z analizy poszczególnych zagadnień jest następujący: pozycja Japonii w gospodarce światowej ulega osłabieniu. Wykazywałem, że nie tylko spada udział tego kraju w tworzeniu światowego PKB, pogarsza się sytuacja w handlu międzynarodowym i występują wahania z zakresie zagranicznych inwestycji bezpośrednich, ale dodatkowo, że zachodzą niekorzystne zmiany strukturalne. Stąd wniosek, że jeśli dotychczasowe tendencje się utrzymają, Japonia będzie musiała się pogodzić ze znaczną redukcją swojej roli w gospodarce światowej.

W ramach badań nad wybranymi krajami azjatyckimi, w obszarze moich zainteresowań leży również gospodarka Korei Południowej, która dość szybko awansowała do grona najwyżej rozwiniętych krajów świata, skutecznie konkurując z Japonią na rynkach międzynarodowych, przynajmniej w wybranych grupach towarowych (**2B**). W ramach tego szczegółowego obszaru badawczego, w pierwszej kolejności skoncentrowałem się na ocenie makroekonomicznej konkurencyjności Korei. Próbowałem dowieść, że w latach 2000-2012 Korea Południowa poprawiła swoją konkurencyjność ogólną, ale również konkurencyjność cenowo-kosztową, konkurencyjność pozacenową oraz konkurencyjność zewnętrzną. Co więcej, wykazywałem, że poprawiająca się konkurencyjność kraju jest pozytywnie weryfikowana na rynkach międzynarodowych. Kolejnym zagadnieniem, które analizowałem w odniesieniu do gospodarki Korei Południowej były zagraniczne inwestycje bezpośrednie napływające do tego kraju. Na podstawie badań doszedłem do wniosku, że decyzja o zmianie podejścia do zagranicznych inwestorów z niechętnego na sprzyjający była ważna, jednak spóźniona. O ile polityka gospodarcza w coraz większym stopniu wpływała na poprawę warunków inwestowania w tym kraju, o tyle budowa pozytywnego klimatu inwestycyjnego to długotrwały proces i szczególnie w przypadku Korei Południowej jeszcze niezbyt zaawansowany. Z drugiej strony, Korea Południowa coraz intensywniej uczestniczy we współczesnym procesie międzynarodowej fragmentaryzacji produkcji. W artykule na ten temat wskazywałem, że udział zagranicznej wartości dodanej w eksporcie brutto Korei sięgał 40%, a co ważniejsze, rosnące zaangażowanie dotyczy niemal wszystkich sektorów przemysłowych. Dekompozycja bilansu handlowego z punktu widzenia wkładu czynników produkcji pozwoliła mi stwierdzić, iż ogólna nadwyżka handlowa kraju stymulowana była nadwyżką eksportu produktów pracochłonnych, a destymulująco oddziaływał deficyt w eksporcie towarów kapitałochłonnych.

W ramach obszaru badawczego określonego roboczo *Azja*, wraz z dr. S. Bobowskim rozszerzyłem obszar swoich zainteresowań naukowych i rozpocząłem badania nad procesami zachodzącymi w Azji Południowej (**2C**). Wynikiem dotychczasowych prac jest powstanie opracowania *An Indo-Pacific Economic Corridor – Premises and Implications of the U.S. Project*, które jest wstępem do przyszłych analiz tego ważnego obszaru geograficznego. W opracowaniu

wskazujemy, że jednym z rozwiązań wspomagających rozwój gospodarczy i wzrost dobrobytu krajów może być połączenie regionalizmu i subregionalizmu w Azji Południowo-Wschodniej i Azji Południowej. Konsekwencją utworzenia korytarza ekonomicznego mógłby być wzrost dochodów, redukcja ubóstwa i ograniczenie regionalnych nierówności. Niemniej w praktyce, a szczególnie w warunkach azjatyckich budowa korytarzy napotyka silne ograniczenia, w tym te związane ze znalezieniem źródeł finansowania.

(3) Trzecim głównym obszarem, w którym rozwijałem badania było funkcjonowanie Unii Europejskiej i integracja europejska rozpatrywana w kilku bardziej szczegółowych aspektach. Pierwszym jest analiza sytuacji makroekonomicznej w UE (w tym również w strefie euro), ze szczególnym uwzględnieniem popytu wewnętrznego oraz sfery handlu zagranicznego w czasie kryzysu finansowo-gospodarczego lat 2008-2009 (**3A**). Wyniki analiz sytuacji makroekonomicznej pozwoliły jednoznacznie stwierdzić, iż zmiany koniunktury gospodarczej w strefie euro w latach 2008-2009 były ściśle skorelowane ze zmianami popytu wewnętrznego i popytu na rynkach eksportowych. W obszarze analiz makroekonomicznych znajduje się również inny mój artykuł dotyczący integracji walutowej i procesu integracji walutowej krajów z Europy Środkowo-Wschodniej. W artykule starałem się wykazać, że w początkowym okresie członkostwa (2004-2007) analizowane kraje wykazywały rosnący poziom konwergencji w odniesieniu do większości nominalnych kryteriów z Maastricht, natomiast po 2008 r., wraz z rozwojem kryzysu globalnego, pojawiły się większe wahania w zakresie spełniania ustalonych kryteriów. W opracowaniu wskazywałem również te obszary, które wymagają większej uwagi ze strony władz odpowiedzialnych za prowadzenie polityki ekonomicznej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Drugim obszarem w ramach analiz Unii Europejskiej jest funkcjonowanie rynku pracy (**3B**). W trzech opracowaniach analizie poddałem zmiany zachodzące na rynkach pracy w strefie euro w warunkach kryzysu finansowo-ekonomicznego (2008-2009) w Unii Europejskiej w latach 2000-2009 oraz na rynkach pracy nowoprzyjętych krajów członkowskich z Europy Środkowo-Wschodniej. W wymienionych opracowaniach wykazywałem relatywnie duże zróżnicowanie kondycji rynków pracy poszczególnych krajów członkowskich, a także odmienne cechy polityk rynku pracy realizowanych na poziomie indywidualnych gospodarek. Podkreśliłem ponadto, że wbrew temu, co sugeruje teoria, w przypadku nowych krajów członkowskich nie nastąpiło wyrównanie warunków panujących na rynkach pracy poszczególnych krajów. Uzupełniającym obszarem badań integracji europejskiej było podejście *stricte* teoretyczne, kiedy opisywałem efekty integracji rynkowej (**3C**). W opracowaniu dokonałem przeglądu wybranych teorii integracji gospodarczej z punktu widzenia korzyści i kosztów tego procesu.

(4) Ostatnim wymienionym w Tabeli 3 obszarem moich zainteresowań naukowych jest gospodarka Polski. Pomimo tego, że wymieniony na końcu, obszar ten zajmuje ważne miejsce w mojej działalności naukowej, czego potwierdzeniem jest liczba opublikowanych artykułów (9). Wśród najważniejszych kierunków badań w tym obszarze wskazałbym: analizy makroekonomiczne dotyczące konkurencyjności kraju oraz procesu konwergencji z Unią Europejską (**4A**), zmiany i funkcjonowanie rynku pracy oraz zmiany zachodzące w gospodarce lokalnej, ze szczególnym uwzględnieniem miasta Lublin. W ocenie konkurencyjności makroekonomicznej Polski wskazuję, że o ile ogólny jej poziom wzrastał, o tyle poszczególne elementy wykazywały dosyć duże zróżnicowanie. Relatywnie wysoka dynamika wzrostu produktywności pracy oraz ogólnej produktywności czynników produkcji (*total factor productivity* – TFP) były kluczowe dla poprawy ogólnej konkurencyjności. Najgorsze wyniki dotyczyły konkurencyjności pozacenowej, czego przejawem był niski i nie rosnący w zadowalającym tempie

poziom nakładów na sferę badawczo-rozwojową. Proces akcesji do UE stworzył nowe możliwości, które Polska może wykorzystywać. W opracowaniu dotyczącym efektów członkostwa Polski w Unii Europejskiej, wskazuję, że po akcesji nastąpił proces realnej konwergencji gospodarczej w relacji do krajów UE, wynikający głównie z wyższej niż przeciętna w UE dynamiki PKB oraz wysokiego tempa wzrostu PKB *per capita*. Podkreślam wspomagającą rolę sfery zewnętrznej polskiej gospodarki, tj. stymulującego wpływu handlu zagranicznego oraz napływających zagranicznych inwestycji bezpośrednich. W obu przypadkach były to czynniki sprzyjające wzrostowi gospodarczemu i procesowi konwergencji realnej.

Innym obszarem analiz ekonomicznych gospodarki polskiej był rynek pracy (**4B**). W czterech artykułach podejmowałem problem zmian sytuacji na rynku pracy, uzupełniony o przedstawienie ewolucji oraz ocenę polityki wobec rynku pracy. Starłem się udowodnić, że ogólnie zmiany sytuacji należy ocenić pozytywnie, aczkolwiek, co naturalne, występowały okresy lepszej i gorszej kondycji rynku pracy. Związane to było z aktywnością gospodarczą podmiotów i ogólną koniunkturą w Polsce. To z kolei, w przypadku gospodarki otwartej, do której trzeba zaliczyć Polskę, zależało od sytuacji w gospodarce światowej. W analizowanym okresie sytuacja ta była bardzo niestabilna. Z punktu widzenia polityki rynku pracy wskazywałem, że ogólny poziom wydatków w relacji do PKB obniżał się, co nie sprzyjało stabilizacji sytuacji na rynku pracy. Z drugiej strony, następowała zmiana proporcji wydatków przeznaczanych na politykę pasywną i aktywną, na korzyść tej drugiej. W opracowaniach podkreślałem, że zmiany te należy potraktować jako pozytywne.

Kolejna grupa artykułów podejmuje problematykę gospodarki lokalnej w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem miasta Lublin (**4C**). Wraz z dr. J. Kuśpitem podjęliśmy się zadania oceny wpływu sytuacji na lokalnym (lubelskim) rynku pracy na atrakcyjność inwestycyjną miasta Lublin. Wykazaliśmy, że zasoby ludzkie są jednymi z największych atutów tego miasta w przyciąganiu inwestorów zewnętrznych. Lublin dysponował relatywnie wysoką dostępnością siły roboczej, wynikającą przede wszystkim ze stosunkowo wysokiej stopy bezrobocia, ale co ważniejsze z korzystnej struktury zasobu bezrobocia oraz wysokiej liczby absolwentów. Sprzyjająca była również ogólna struktura kwalifikacji zawodowych. Do tego nurtu badawczego (4C) zaliczam również opracowanie przygotowane z dr. Brucem A. Kiblerem dotyczące porównania sytuacji gospodarczej miast partnerskich: Erie w Stanach Zjednoczonych i Lublina. W artykule wskazaliśmy, że pomimo różnic polityczno-ekonomicznych, które w naturalny sposób występowały w przeszłości, można doszukać się pewnych podobieństw w doświadczeniach rozwoju gospodarczego. W opracowaniu wskazujemy jednak na różnice, które aktualnie występują: o ile Erie wydaje się być na opadającej ścieżce rozwoju ekonomicznego, o tyle sytuacja Lublina wykazuje ogólnie pozytywne zmiany. Przeciwstawne tendencje w Erie i Lublinie przejawiają się nie tylko we wskaźnikach makroekonomicznych, lecz również w takich obszarach jak m. in. infrastruktura. Z punktu widzenia pobudzenia rozwoju zaproponowaliśmy zwiększenie nacisku na podniesienie poziomu lokalnej przedsiębiorczości i innowacji, a nie wyłączone poleganie na kapitale zewnętrznym, napływającym (i odpływającym) do określonych lokalizacji.

6. Omówienie osiągnięć w pracy dydaktycznej

Praca dydaktyczna jest nieodłącznie związana z moją działalnością naukową. Wyniki badań staram się przekazywać studentom w sposób jasny i przystępny, choć niekiedy dosyć zaawansowany. Najlepszym odzwierciedleniem jakości i przystępności prowadzonych zajęć jest ich ocena przez studentów. Ostatnie dostępne wyniki ankiet wskazują, że zajęcia prowadzone przeze mnie w semestrze zimowym 2018/2019 zostały ocenione relatywnie wysoko (5,37/6,00).

Listę zajęć dydaktycznych, które do tej pory prowadziłem na Wydziale Ekonomicznym UMCS w sposób syntetyczny przedstawia tabela 4.

**Tabela 4. Przedmioty prowadzone na Wydziale Ekonomicznym UMCS
(w porządku alfabetycznym)**

Prowadzone przedmioty	
W języku polskim	W języku angielskim
<ul style="list-style-type: none">• Azja w gospodarce światowej• Internacjonalizacja przedsiębiorstwa• Japonia w gospodarce światowej• Korporacje transnarodowe• Międzynarodowe stosunki gospodarcze• Międzynarodowe stosunki polityczne• Mikroekonomia• Podstawy biznesu międzynarodowego• Rozwój regionalny w krajach UE• Stosunki handlowe UE• Transakcje w handlu zagranicznym• Transatlantyckie stosunki gospodarcze• Transport międzynarodowy• Zarządzanie zasobami ludzkimi	<ul style="list-style-type: none">• 21st Century – the Century of Asia?• Asia in the World Economy• Asian Economic Miracle• Economic Development of Japan• International Economics• Japan in the World Economy• Realising the Asian Century

Źródło: Opracowanie własne.

Stosunkowo duża część zajęć, które prowadzę odbywa się w języku angielskim, a to ze względu na zajęcia prowadzone dla studentów Wydziału Ekonomicznego oraz dla studentów międzynarodowych, głównie w ramach programu Erasmus Plus. Nieregularnie prowadzę również wykłady za granicą (Hiszpania, Japonia, Niemcy, Stany Zjednoczone).

Istotnym elementem mojej pracy dydaktycznej jest wspieranie studentów w przygotowaniu ich pierwszych prac naukowych. Od roku akademickiego 2009/2010 prowadzę seminaria licencjackie oraz magisterskie. Łączna liczba dotychczas wypromowanych przeze mnie absolwentów wynosi 67, z czego większość to absolwenci studiów I stopnia (51), a pozostali to absolwenci studiów magisterskich. Ponadto, jako recenzent uczestniczyłem w wypromowaniu 31 absolwentów, w tym 9 na studiach magisterskich i 22 na studiach licencjackich. Zbiorcze zestawienie mojej aktywności promotorskiej i recenzyjnej zawiera tabela 5.

Tabela 5. Liczba wypromowanych licencjatów i magistrów oraz przygotowanych recenzji prac dyplomowych

Liczba wypromowanych prac dyplomowych	67
w tym:	
- magisterskie	16
- licencjackie	51
Liczba przygotowanych recenzji prac	31
w tym:	
- magisterskie	9
- licencjackie	22

Źródło: Opracowanie własne.

7. Dorobek popularyzatorski¹⁸

Dorobek z zakresu upowszechniania wyników badań naukowych obejmuje przede wszystkim prezentowanie referatów na konferencjach naukowych, ale również inne podejmowane przeze mnie aktywności. Do najważniejszych należą: wystąpienia publiczne promujące naukę (m. in. w ramach Lubelskiego Festiwalu Nauki) oraz wystąpienia medialne.

W 2016 r. miałem możliwość zaprezentowania (wraz z dr. Bruce A. Kiblerem, Gannon University) referatu pt. ***Erie, PA and Lublin, PL Sister Cities, an Economic Development Comparison*** w Jefferson Educational Society w Erie (Stany Zjednoczone).

W latach 2008-2018 uczestniczyłem aktywnie w sześciu edycjach Lubelskiego Festiwalu Nauki (czterokrotnie jako kierownik i dwukrotnie jako współorganizator projektu), ponadto kilkanaście razy występowałem jako komentator w programach telewizyjnych i radiowych o zasięgu ogólnokrajowym, regionalnym i lokalnym.

Paweł Pasieński

¹⁸ Bardziej szczegółowe informacje dotyczące popularyzacji nauki zawarte są w Załączniku 3.

8. Literatura

- Balassa, B. (1961). *The Theory of Economic Integration*. Greenwood Press.
- Balassa, B. (1963). European Integration: Problems and Issues. *The American Economic Review*, 53(2), 175–183.
- Banga, R. (2013). *Measuring Value in Global Value Chains* (Regional Value Chains Background Paper No. RVC-8).
- Bhagwati, J. N., & Panagariya, A. (1996). The Theory of Preferential Trade Agreements: Historical Evolution and Current Trends. *AEA Papers and Proceedings*, 86(2), 82–87.
- Brander, J., & Krugman, P. R. (1983). A Reciprocal Dumping Model of International Trade. *Journal of International Economics*, 13, 313–321.
- Cheng, L. K., Kierzkowski, H., Deardorff, A. V., Jones, R. W., Wan, H. J., Ng, F., ... Tung, A.-C. (1999). *Global Production and Trade in East Asia*. (L. K. Cheng & H. Kierzkowski, Red.). New York: Springer Science+Business Media, LLC.
- Cohen, B. J. (2007). The transatlantic divide: Why are American and British IPE so different?*. *Review of International Political Economy*, 14(2), 197–219. <https://doi.org/10.1080/09692290701288277>
- Cooper, C. A., & Massell, B. F. (1965a). A New Look at Customs Union Theory. *The Economic Journal*, 75(300), 742–747. <https://doi.org/10.2307/2229672>
- Cooper, C. A., & Massell, B. F. (1965b). Toward a General Theory of Customs Union for Developing Countries. *Journal of Political Economy*, 73, 461–476.
- Corden, W. M. (1997). *Trade Policy and Economic Welfare*. Oxford, New York: Clarendon Press, Oxford. <https://doi.org/10.1093/0198775342.001.0001>
- Cox, R. W. (1987). *Production, Power and World Order*. New York: Columbia University Press.
- Deudney, D., & Ikenberry, G. J. (1999). The Nature and Sources of Liberal International Order. *Review of International Studies*, 25, 179–196.
- Drelich-Skulska, B. (2012). *Regionalizm ekonomiczny Azji Wschodniej: jedno spojrzenie - różne wymiary*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Dunning, J. H. (1973). The Determinants of International Production. *Oxford Economic Papers*, 25(3), 289–336.
- Ethier, W. J. (1998). The new regionalism. *Economic Journal*, 108(449), 1149–1161. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00335>
- Gilpin, R. (1975). *U.S. Power and the Multinational Corporation*. New York: Basic Books.
- Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge.
- Gilpin, R. (2001). *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. Princeton and Oxford: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1111/1468-2508.00006>
- Jones, R. W., & Kierzkowski, H. (1990). The Role of Services in Production and International Trade: A Theoretical Framework. W A. O. Krueger (Red.), *The Political Economy of International Trade: Essays in Honour of Robert A. Mundell* (ss. 31–48). Cambridge: The MIT Press.
- Jones, R. W., & Kierzkowski, H. (2001). Framework for fragmentation. W S. W. Arndt & H. Kierzkowski (Red.), *Fragmentation: New Production Patterns in the World Economy* (ss. 17–34). New York: Oxford University Press.
- Kang, D. C. (2011). Getting Asia Wrong. *Foreign Policy*, 27(4), 57–85.
- Keohane, R. O. (1980). The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Regimes, 1967–1977. W O. R. Holsti, R. M. Siverson, & A. L. George (Red.), *Change in the International System* (ss. 131–162). Boulder: Westview Press.
- Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Kindleberger, C. P. (1973). *The World in Depression, 1929–39*. Berkeley: University of California Press.
- Krasner, S. D. (1976). State Power and the Structure of International Trade. *World Politics*, 28(3), 317–347. <https://doi.org/10.2307/2009974>
- Krugman, P. R. (1979). Increasing Returns, Monopolistic Competition, and International Trade. *Journal of International Economics*, 9, 469–479.
- Ładyka, S. (2001). *Z teorii integracji gospodarczej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Lipsey, R. G. (1957). The Theory of Customs Unions: Trade Diversion and Welfare. *Economica*, 24(93), 40–46. <https://doi.org/10.2307/2551626>
- Lipsey, R. G. (1960). The Theory of Customs Unions: A General Survey. *The Economic Journal*, 70(279), 496–513. <https://doi.org/10.2307/2228805>
- Lipsey, R. G., & Lancaster, K. (1956). The General Theory of Second Best. *The Review of Economic Studies*, 24(1), 11–32.

- Meade, J. E. (1955). *The Theory of Customs Unions*. Amsterdam: North-Holland.
- Mucha-Leszko, B. (2012). Korzyści międzynarodowej integracji gospodarczej a osiągnięcia i problemy Unii Europejskiej. W W. Bieńkowski, S. I. Bukowski, & G. Olszewska (Red.), *Przyszłość integracji europejskiej – konkurencyjność i rynki* (ss. 15–42). Warszawa: Wydawnictwo CeDeWu.
- Oziewicz, E. (2008). Nowy regionalizm azjatycki z perspektywy ASEAN. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, (13), 55–63.
- Oziewicz, E. (2015). Rola Chin we współczesnej globalnej gospodarce. *Gdańskie Studia Azji Wschodniej*, (8), 142–151.
- Pasierbiak, P. (2009). Współczesne tendencje rozwoju wymiany towarowej między Japonią i Chinami. W B. Skulska (Red.), *Integracja Azji Wschodniej. Mit czy rzeczywistość?* (ss. 249–261). Wrocław: Wydawnictwo UE we Wrocławiu.
- Pasierbiak, P. (2010). Współczesne tendencje w rozwoju zagranicznych inwestycji bezpośrednich Japonii w Chinach. *Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego*, 28(2), 583–595.
- Pasierbiak, P. (2012a). Powiązania inwestycyjne między Japonią i Koreą Południową. W J. Rymarczyk, M. Domiter, & W. Michalczyk (Red.), *Handel i inwestycje w semiglobalnym otoczeniu. Tom 2* (ss. 168–178). Wrocław: Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Pasierbiak, P. (2012b). Związki handlowe Japonii i Korei Południowej. *Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego*, (31), 297–315.
- Pasierbiak, P. (2013). The Technological Leadership of the Japanese Economy? *Acta Asiatica Varsoviensa*, (26), 7–23.
- Pasierbiak, P. (2014). International Fragmentation of Production and Foreign Trade of China, Japan and the Republic of Korea. *Asia-Pacific Journal of EU Studies*, 12(2), 1–19.
- Pasierbiak, P. (2015a). Preferencyjne porozumienia handlowe w zagranicznej polityce ekonomicznej Japonii. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 407, 159–168. <https://doi.org/10.15611/pn.2015.407.13>
- Pasierbiak, P. (2015b). Tendencje wymiany towarowej ASEAN z Chińską Republiką Ludową. *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, 41(1), 363–375.
- Pasierbiak, P. (2016a). Shift in Japanese Policy Towards Preferential Trade Agreements and its Impact on Foreign Merchandise Trade. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 22(1), 51–67. <https://doi.org/10.7790/cibg.v22i1.34>
- Pasierbiak, P. (2016b). Trade Regionalization in Contemporary East Asia. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 447, 83–94. <https://doi.org/10.15611/pn.2016.447.07>
- Pasierbiak, P. (2017). In the Quest for Dominance in East Asia: Evolution of Economic Position of Japan and China. *Research Papers of Wrocław University of Economics*, (486), 49–60. <https://doi.org/10.15611/pn.2017.486.04>
- Pasierbiak, P. (2018). Causes, Origins and Possible Effects of the ASEAN Economic Community (AEC). *Journal of ASEAN Studies*, 6(1), 1–29. <https://doi.org/https://doi.org/10.21512/jas.v6i1.3897.g3406>
- Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. London: Macmillan.
- Robson, P. (1998). *The Economics of International Integration*. London and New York: Routledge.
- Shams, R. (2003). *Regional Integration in Developing Countries: Some Lessons Based on Case Studies* (Discussion Paper No. 251). *Hamburgisches Welt-Wirtschafts-Archiv (HWWA)*. Hamburg. <https://doi.org/10.2139/ssrn.475781>
- Skulska, B. (2011). Nowy Regionalizm w Azji Wschodniej. *Stosunki Międzynarodowe-International Relations*, 44(3–4), 93–116.
- Snidal, D. (1985). The Limits of Hegemonic Stability Theory. *International Organization*, 39(4), 579–614.
- Stopford, J. M., Strange, S., & Henley, J. S. (1991). *Rival States, Rival Firms. Competition for World Market Shares*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strange, S. (1987). The Persistent Myth of Lost Hegemony. *International Organization*, 41(4), 551–574.
- Strange, S. (1991). An Eclectic Approach. W C. N. Murphy & R. Tooze (Red.), *The New International Political Economy* (ss. 33–49). Boulder: Macmillan Education.
- Strange, S. (1994a). Rethinking Structural Change in the International Economic Policy: States, Firms, and Diplomacy. W R. Stubbs & G. R. D. Underhill (Red.), *Political Economy and the Changing Global Order* (ss. 103–115). Basingstoke and London: Macmillan.
- Strange, S. (1994b). *States and Markets*. London, New York: Continuum.
- Strange, S. (1998). *The Retreat of the State. The Diffusion of Power in the World Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vernon, R. (1966). International Investment and International Trade in the Product Cycle. *The Quarterly Journal of Economics*, 80(2), 190–207. <https://doi.org/10.2307/1880689>

Viner, J. (1950). *The Customs Union Issue*. New York: Carnegie Endowment for International Peace.
Wallace, W. (1990). Introduction: the dynamics of European integration. W. W. Wallace (Red.), *The Dynamics of European Integration* (ss. 1–24). London: The Royal Institute of International Affairs.